

Ke sporům o Viklefa a jeho 45 článků (I): Oxfordské testimonium a Štěpán z Dolan*

DUŠAN COUFAL

Janě Nechutové k jejímu životnímu jubileu

Jedním ze svorníků turbulentního dějinného vývoje v Čechách a na Moravě v prvních třech desetiletích 15. století byl spor o učení Jana Viklefa. Ačkoli oxfordský mistr v Praze zprvu poutal pozornost v uzavřeném kruhu univerzitních znalců především jako výstřední realistický filozof, později se v českých zemích jeho jméno začalo skloňovat daleko intenzivněji a v mnohem širších společenských skupinách zejména v souvislosti s jeho spornými teologickými a církevně-politickými názory. Ty na sebe v jistou chvíli vzaly podobu tzv. 45 Viklefových článků; jejich odsouzení pražskou univerzitou v květnu 1403 zažehlo plamen kontroverze, která postupem času nabývala na rozměrech a také na mezinárodním ohlasu. Spor o Viklefa a jeho pravověrnost právě v souvislosti s uvedenými artikuly těžce zasáhl vztahy mezi německou většinou a českou menšinou na pražské univerzitě, vstoupil do osobních kauz Jana Husa i Jeronýma Pražského, rezonoval u papežské kurie i na kostnickém koncilu, ve dvacátých letech byl součástí sporů mezi radikálními tábority a husitskými konzervativci a také nemálo ovlivňoval vyjednávací strategie husitů a zástupců basilejského koncilu v záležitosti čtyř pražských artikulů. Přesto ucelený obraz dané kontroverze s důkladným nástinem jejího vývoje a dílčích etap dosud bádání neposkytlo – snad také proto, že zatím postrádáme i jen přehledový soupis a vyhodnocení všech relevantních pramenů, včetně jejich středověkých opisů.

* Studie vznikla v rámci projektu GA ČR 13-21620S, *Magistri Iohannis Hus Opera omnia. Ediční projekt v rámci přípravy Husova výročí v roce 2015*. Děkuji za užitečné kritické připomínky oběma anonymním recenzentům a za zprostředkování vybrané literatury Jiřímu Petráškovi.

Z pochopitelných důvodů nelze očekávat, že popsané desideratum naplní tato studie. Jejím prostřednictvím spíše zamyslím zahájit volnou řadu několika analytických statí na téma sporu o Viklefa a jeho 45 článků, které v delším časovém horizontu představí zejména nové poznatky vyplývající ze studia rukopisného materiálu a současně snad o něco lépe připraví půdu pro jeho budoucí ucelené uchopení a adekvátní zhodnocení.

Oxfordské testimonium a jeho refutace *Universalis orthodoxe fidei*

Součástí sporu o Viklefovu pravověrnost v Čechách a na Moravě byla dlouhodobě snaha obou stran o instrumentalizaci úředních dokumentů ve svůj prospěch. Na straně pražských reformistů to platilo zejména o osvědčení oxfordské univerzity o bezúhonném životě a díle Jana Viklefa, které nese v rukopisech datum 5. října 1406 a které se záhy po uveřejnění na české půdě stalo předmětem sporu.¹ Ani moderní bádání zatím nedospělo v otázce geneze a tím i pravosti testimonia k jednoznačnému názoru, neboť okolnosti jeho vzniku tonou zatím v mlze. V literatuře se sice poměrně často setkáme se závěrem, že list zfalšoval v Oxfordu Petr Payne, když se mu údajně podařilo tajně získat a přivést pečeť tamní univerzity,² jak ovšem nověji připomněl Michael Van Dussen, tato interpretace je relativně pozdní, poprvé se objevuje až v třicátých letech 15. století u oxfordského mistra Tomáše Gascoigna. Navíc nelze vyloučit, že Gascoign se inspiroval v o něco starším výkladu známého odpůrce Viklefa Tomáše Nettera z Waldenu, který ve svém slavném *Doctrinale* z dvacátých let vlastně vůbec poprvé mluví o ukradené pečetě, aniž by ovšem zmínil Paynovo jméno. Navíc Van Dussen a s ním i další badatelé oprávněně upozorňují, že situace viklefištů v Oxfordu nebyla roku 1406 ještě nijak beznadějná, takže kategoricky popírat možnost řádného vydání tohoto osvědčení je přinejmenším uspěchané.³ Nicméně bez dalšího studia pramenů přímo se vztahem k oxford-

1) Již od 16. století je k dispozici několik edic testimonia. Jedná se však o nekritické zpřístupnění vždy podle jednoho rukopisu, viz například *Concilia Pragensia 1353–1413. Prager Synodal-Beschlüsse*, ed. Constantin HÖFLER, Prag 1862 (= Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften 12/5, 1861–1862), s. 53. Nověji k testimoniu především Michael VAN DUSSEN, *From England to Bohemia: Heresy and communication in the later Middle Ages*, Cambridge 2012, s. 89–105.

2) Viz např. Herbert B. WORKMAN, *John Wiclif. A Study of the English Medieval Church II*, London 1926, s. 347–351, nověji Olivier MARIN, *Libri hereticorum sunt legendi: Svoboda výuky na pražské univerzitě (1347–1412)*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 42, 2002, s. 33–58, zde s. 42. Proti tomu např. František ŠMAHEL považuje list za pravý, viz *Život a dílo Jeronýma Pražského. Zpráva o výzkumu*, Praha 2010, s. 41.

3) Srov. M. VAN DUSSEN, *From England to Bohemia*, s. 90, kde také odkazy na uvedené prameny. Podobně zdrženlivá v odsudku je i Anne HUDSON, *The Premature Reformation. Wycliffite Texts and Lollard History*, Oxford 1988, s. 100–101, již se zdá být pravděpodobné, že Payne nějakým způsobem získal nezbytné hlasy pro schválení testimonia. Z hlediska poměrů na univerzitě se listem dosud nejpodrobněji zabýval Alfred B. EMDEN, *An Oxford Hall in Medieval Times. Being the Early History of St. Edmund Hall*, 2. vyd. Oxford 1968, s. 138–143, který uvádí, že v této době ještě nebylo těžké zajistit vydání podobného listu i v rámci malé skupiny mistrů-regentů. Zůstává ovšem otázkou, zda takové opatření listu bylo řádné, či nikoliv. Doplňme, že ještě jiný příběh o zfalšování listu koloval v druhé polovině 15. století v Čechách. Jeho podstatou bylo tvrzení, že testimonium bylo vystaveno původně pro někoho jiného a že Viklefovo jméno do něj bylo po razuru vepsáno dodatečně, viz Jaroslav PROKEŠ,

ské univerzitě a její kancelářské praxi a především bez možnosti disponovat kritickou edicí vlastního dobrozdání naše poznání postoupí jen sotva; právě ona edice a spolu s ní i vyhodnocení všech dochovaných rukopisů se ukazuje být v celé věci klíčovým faktorem.⁴

To je však studium, které v tuto chvíli leží za horizontem mého zájmu. Na následujících řádcích půjde totiž především o rozruch, jež vyvolalo proniknutí testimonia na veřejnost nejen v Praze, ale zejména na Moravě v letech 1409 a 1410. Výchoiskem při tom bude analýza jednoho dosud nevydaného a plně nedoceneného pramene, který usiluje o vyvrácení pravdivosti oxfordského dobrozdání. V rukopisech se počíná slovy *Universalis orthodoxe fidei*, a abych mohl adekvátně posoudit dějinné zařazení této refutace a její význam, nahlédnu ji pokud možno v širokých kodikologických, literárních i historických souvislostech, přičemž součástí mého tázání bude i zásadní, ale zatím nevyjasněná otázka autora.

Že se jedná o pramen hodný pozornosti, naznačují soudy historiků, kteří v rukopisech na uvedenou refutaci připadli také. V jejich podání má však její příběh zatím rysy ne-li přímo záhadné, tak notně rozporuplné. Hodnocení oxfordského testimonia se pochopitelně ve svém *Janu Husovi* nevyhnul ani Jan Sedlák. Podle něj jím viklefisté na pražské univerzitě dokazovali pravověrnost anglického doktora proti německým mistrům, ti však testimonium odmítli jako podvrh a sami proti němu údajně rozšiřovali „listinu opačnou, odsuzující Viklefa, jež arci také nebyla pravá“.⁵

Sedlák se bohužel onou „listinou“, jejíž opis našel v jednom z rukopisů Moravského zemského archivu v Brně, podrobněji nezabýval, a pokud je mi známo, navazující domácí bádání jí rovněž nevěnovalo pozornost. V šedesátých letech 20. století si však stejného pramene povšiml v jiném, mnichovském rukopise Clm 26676 historik augustiniánů-eremitů Adolar Zumkeller. Protože celý kodex původně náležel poměrně významnému augustiniánovi a vídeňskému profesorovi teologie Bertholdovi Puchhauserovi z Řezna († 1437), byl to údajně on, kdo si podle Zumkellera jako mladý mistr při jednom svém pobytu v Praze mezi léty 1406 a 1410 z univerzitních akt opsal (!) jednak řečené oxfordské dobrozdání (jeho zápis v mnichovském rukopise považuje za možná nejstarší kopii), dále nedatovanou *reprobatio*, která ho odmítala jako falzum, a také soupis odsouzených Viklefových tezí. O *reprobatio* Zumkeller soudí, že se zdá být literatuře dosud neznámá a že se zřejmě jedná o pravý list kancléře oxfordské univerzity, i když jej Berthold opsal bez udání vydavatele a datace.⁶

M. Prokop z Plzně. *Příspěvek k vývoji konservativní strany husitské*, Praha 1927 (= Husitský archiv 3), s. 14, pozn. 14, kde citace pramene.

4) K datu odevzdání této studie do tisku je mi známo 14 opisů testimonia.

5) Jan SEDLÁK, *M. Jan Hus*, Praha 1915, s. 115.

6) Srov. Adolar ZUMKELLER, *Die Augustinereremiten in der Auseinandersetzung mit Wyclif und Hus, ihre Beteiligung an den Konzilien von Konstanz und Basel*, *Analecta Augustiniana* 28, 1965, s. 5–56, zde s. 9–10; a Tž, *Manuskripte von Werken der Autoren des Augustiner-Eremitenordens in mitteleuropäischen Bibliotheken*, Würzburg 1966, s. 95–96, č. 199, kde mluví o *Collectanea personam Johannis Wyclif spectantia*. K celé věci se znovu podrobněji vyjádřím níže, kde další literatura.

Nejnověji existenci zkoumané refutace ve stejném mnichovském rukopise zaregistroval v rámci svých úvah o oxfordskému testimoniu Michael Van Dussen. Při její interpretaci vyšel z Puchhauserova svědectví ve vídeňském procesu s Jeronýmem Pražským. Berthold při něm vypověděl, že kolem 22. dne bližze neudaného měsíce a roku pobýval v Oxfordu, zatímco canterburský arcibiskup vizitoval svou provincii. A tehdy se prý objevila obecná fáma, nejvíce mezi studenty teologie a dalšími významnými scholáry, podle níž arcibiskup při vizitaci navštívil Viklefovu farnost v Lutterworthu a údajně nechal jeho tělo exhumovat kvůli herezi. Berthold při slyšení dodal, že ovšem neví, co se stalo s tělem, a že exhumaci nebyl osobně přítomen, ačkoli prý arcibiskupa při vizitační cestě viděl.

Van Dussen tuto chronologicky neukotvenou zprávu spojuje s arcibiskupem Thomasem Arundelem a jeho vizitací arcidiecéze i Oxfordu v roce 1411. Podle toho zpřesňuje Bertholdův údaj na 22. července 1411, kdy údajně těsně před arcibiskupovým příjezdem do Oxfordu mohl slyšet zkažky z jeho cesty, včetně pověsti o Viklefově exhumaci. O ní se totiž, byť hypoteticky, mluví i v oxfordskému testimoniu. A protože ho měl Berthold opsané v mnichovském rukopise, mohl podle Van Dussena na celou historku vzpomínat při Jeronýmově procesu právě z této příčiny. Na rozdíl od Zumkellera ale kromě oxfordského testimonia v rukopise rozlišuje hned dvě jeho refutace. Nejprve *reprobatio* listu a poté druhý list vydaný kancléřem oxfordské univerzity, údajně dosud neznámý, který podobně odmítá testimonium a je doprovázen Viklefovými odsouzenými články. Obě refutace jsou nedatované, podle Van Dussena se ale lze odvážit tvzení, že někdo (možná Berthold) v Oxfordu pátral po názoru na dřívější chválu Viklefa a že kancelář univerzitního kancléře vydala odpověď.⁷

Dochování refutace v rukopisech

Rozporuplný příběh polozapomenutého vyvrácení oxfordského dobrozdání, který se v podání uvedených historiků zatím odvíjel mezi Prahou, Vídní a Oxfordem, začneme rozplétat a znovu skládat nejprve pomocí důkladné analýzy jeho zápisu v rukopisech. Jak již uvedeno výše, je to jeden ze sporných bodů jeho interpretace, současně nám však kodikologický rozbor, včetně uvážení literárního kontextu zápisu, poskytne celou řadu důležitých informací při pátrání po provenienci a původci tohoto pramene. Níže připojená kritická edice refutace s kvalitativním vyhodnocením sedmi známých rukopisů poslouží jako návod, v jakém pořadí je vhodné jednotlivé manuskripty sledovat.

Kolace rukopisů především odhalila existenci dvou zřetelně oddělených skupin. První, kvalitativně lepší skupina, zahrnuje tři rukopisné svědky. Relativně nejlepší z nich se dochoval v brněnském kodexu **Cerr II 234**, který čítá 233 folií a obsahuje několik celků tematicky příbuzných textů. Jeden z nich tvoří písemnosti

7) Srov. M. VAN DUSSEN, *From England*, s. 93–95. Puchhauserovo svědectví ve Vídni viz in: *Processus iudiciarius contra Jeronimum de Praga habitus Viennae a. 1410–1412*, ed. Ladislav KLICMAN, Praha 1898 (= Historický archiv 12), s. 21.

vesměš z let 1403–1417 k problematice viklefismu a husitství, zapsané na foliích 17v až 44v.⁸

Hned na počátku stojí soubor tří dokumentů, který zasluhuje naši pozornost (ff. 17v–22r). Nejprve známý notářský instrument Michala z Prachatic o odsouzení 45 Viklefových článků pražskou univerzitou v květnu 1403,⁹ na něj navazuje již zmíněné oxfordské testimonium z 5. října 1406 a poté zkoumané vyvrácení pravdivosti této písemnosti s incipitem *Universalis orthodoxe fidei*. Že se jedná o jeden celek, dokládá komentář, očividně jeho kompilátora, který propojuje první a druhý text. V něm stojí, že bez ohledu na předcházející Viklefovy články, a tedy i jejich odsouzení, viklefisté předvádějí (*producunt*) znění níže psaného oxfordského listu a také na pražské univerzitě ho na obhajobu Viklefa a obranu jeho bludu předvedli (*produxerunt*) ti, kteří jsou z jeho sekty. Podle autora poznámky se však věří a má se za pravděpodobné, že takový list v podobném znění nikdy kancléřem oxfordské univerzity ani s jejím vědomím a souhlasem vydán nebyl, zato že byl lstivě vymyšlen a vytvořen opět těmi, kteří jsou z Viklefovy sekty.¹⁰ Jestliže toto tvrzení je samostatně rozpracováno v textu třetím, čili v refutaci, vzájemná provázanost souboru je zřejmá.

Zajímavé jsou i další texty, které v rukopise následují. Nejprve to je známý list Stanislava ze Znojma Kateřině z Kravař (z Meissau) proti 45 Viklefovým článkům (ff. 22v–24r).¹¹ Vydal jej již Johann Loserth a podrobně rozebral Jan Sedlák, který v něm spatřuje důkaz, že Stanislav v době svého exilu v letech 1413–1414 pobýval na Moravě.¹² Nicméně zde je list opsán i s datační formulí, odjinud neznámou, z níž vyplývá, že byl Stanislavem, prvním kaplanem paní Kateřiny, napsán ještě v Praze

8) Viz Moravský zemský archiv (dále jen MZA) Brno, fond G 12, sg. Cerr II 234. Podrobný popis kóde-xu vyhotovil Mojmír ŠVÁBENSKÝ, *Cerroniho sbírka. 13. stol. – 1845. G 12, sv. II*, Brno 1973 (= Inventáře a katalogy fondů Státního oblastního archivu v Brně 26), s. 424–433.

9) Vydán in: *Documenta Mag. Joannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403–1418 motas illustrantia, quae partim adhuc inedita, partim mendose vulgata, nunc ex ipsis fontibus hausta*, ed. František PALACKÝ, Praze 1869, s. 327–331, č. 1. Kritickou edicí instrumentu připravuje Dušan COUFAL in: *Ke sporům o Viklefa a jeho 45 článků (II): Geneze artikulů a jejich kondemnace mezi Anglií a Prahou z hlediska rukopisů* (připravováno do tisku).

10) Viz rkp. MZA Brno, fond G 12, sg. Cerr II 234, f. 19v: *Non obstantibus premissis articulis [tj. 45 článků inserovaných v předcházejícím instrumentu] tenorem infra scripte littere seu declarationis producunt wykleffiste et in universitate Pragensi produxerunt pro excusacione ipsius Wyklef ac pro defensione erroris sui, qui sunt de secta sua. Creditur autem et verisimiliter putatur, quod talis littera sub tali tenore per cancellarium studii Oxoniensis ac de scitu et consensu universitatis ipsius nunquam sit data, sed quod sit dolose excogitata et fabricata per illos, qui sunt de secta sua. Sequitur in forma...* Podle stejného rkp. cituje již J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 114, pozn. 9.

11) Viz Pavel SPUNAR, *Repertorium auctorum Bohemorum provectorum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans I, Wratislaviae – Varsaviae – Cracoviae – Gedani – Lodziae* 1985 (= *Studia Copernicana* 25), s. 300, č. 821; Pavel SOUKUP, *Repertorium operum antihussiticorum, on-line database* <www.antihus.eu> [21. 12. 2015].

12) Johann LOSERTH, *Hus und Wicliff. Zur Genesis der hussitischen Lehre*, Prag – Leipzig 1884, s. 293–295, č. 9; Jan SEDLÁK, *Stanislav ze Znojma na Moravě*, in: *Miscellanea husitica Ioannis Sedláka*, ed. Jaroslav V. Polc – Stanislav Příbyl, Praha 1996, s. 126–132 (poprvé otištěno in: *Hlídkka* 24, 1907, s. 173–177 a 255–258).

na svátek sv. Klimenta 23. listopadu.¹³ I když není udán rok, vzhledem k historickým souvislostem se muselo jednat o rok 1412, kdy v Praze právě vrcholil spor o dané články.¹⁴ Po Stanislavově listu se v kodexu nacházejí texty z dějin kostnického koncilu. Hned první z nich, opis listu krále Zikmunda litomyšlskému biskupovi Janovi Železnému ze 4. září 1417, je opět znám jen z tohoto kodexu (ff. 24r–26r).¹⁵ Následují texty z kostnického procesu Jeronýma Pražského 1415–1416 (ff. 26v–35r), včetně Jeronýmova českého listu z 12. září 1415 pánům Lackovi z Kravař, Čeňkovi z Vartenberka, Bočkovi st. z Kunštátu a dalším,¹⁶ kázání Jakuba z Lodi při Husově odsouzení a rozsudek nad betlémským kazatelem (ff. 35r–39v), list Jana XXIII. králi Zikmundovi z 26. března 1415, rozsudek o sesazení tohoto papeže a údajná jeho báseň o této události (vše na ff. 39v–42r).¹⁷ Celý blok uzavírá opis koncilního listu z 27. března 1416 českomoravské šlechty, přičemž zde je přítomen opět odjinud neznámý exemplář adresovaný vévodovi Přemkovi Opavskému (ff. 42r–44v).¹⁸

Jestliže charakter uvedených písemností vzbuzuje dojem, že jejich pořadatel měl přístup k cenným informacím nejen z prostředí pražské univerzity, ale i kostnického koncilu, včetně korespondence určené šlechtě zejména ze severovýchodu České koruny, není to náhoda. Celý popsany blok je součástí rozsáhlého zápisu jedné písařské ruky (ff. 1r–191r), za nímž se nachází kolofon se sdělením, že tuto knihu (*hunc librum*) zapsal pan Vavřinec, toho času převor kartouzy Údolí Josafat v Dolanech u Olomouce roku 1432.¹⁹ Plynulost Vavřincova zápisu a uspořádání kodexu pak s těžší umožňuje jinou interpretaci, než že se onou knihou míní celých 191 folií, takže refutaci jako součást uvedeného souboru opsals rovněž roku 1432.²⁰ V každém

13) Viz rkp. MZA Brno, fond G 12, sg. Cerr II 234, f. 24r: *Scriptum Prage in die sancti Clementis* [23. XI.] *per vestre dominacionis primum capellanum, magistrum Stanyslaum de Znoyma, Sacre scripture minus dignum doctorem.*

14) Podobně datuje také Stanislav SOUSEDÍK, *Stanislaus von Znaim: Eine Lebensskizze*, *Mediaevalia philosophica Polonorum* 17, 1973, s. 37–56, zde s. 53.

15) Text rozebral a vydal Petr ELBEL, *Neznámý list krále Zikmunda litomyšlskému biskupu Janovi Železnému ze 4. září 1417. Edice, rozbor a komparace se Zikmundovým listem Čechům téhož data*, in: *Querite primum regnum Dei*. Sborník příspěvků k počtě Jany Nechutové, ed. Helena Krmíčková – Anna Pumprová – Dana Růžičková – Libor Švanda, Brno 2006, s. 515–534.

16) Také druhý dnes známý opis listu se dochoval v kodexu z dolanské kartouzy, viz Zemský archiv Opava – pobočka Olomouc, Knihovna metropolitní kapituly, sg. CO. 224, ff. 274r^b–274v^b. Edice in: *Magistri Hieronymi de Praga Quaestiones, Polemica, Epistulae*, ed. František ŠMAHEL – Gabriel SILAGI, Turnhout 2010 (= *Corpus christianorum. Continuatio mediaevalis* 222; *Magistri Iohannis Hus Opera omnia* 27a. Suppl. 1), s. 255–259.

17) Edice jednotlivých písemností uvádí M. ŠVÁBENSKÝ, *Cerroniho sbírka* II, s. 426–428.

18) Vydáno naposledy in: *Acta summorum pontificum res gestas Bohemicas aevi praehussitici et hussitici illustrantia* II, ed. Jaroslav ERŠIL, Pragae 1980, s. 622–624, č. 1096.

19) Viz MZA Brno, sg. Cerr II 234, f. 190v: *Hunc librum scripsit venerabilis pater, dominus Laurencius, protunc prior domus Vallis Iosaphat prope Olomucz ordinis Carthusiensium in civitate Olomucensi in preurbio anno Domini M^o CCCC^o XXXII*. Nutno ale doplnit, že kolofon k textu připojila jiná než Vavřincova ruka.

20) V dnešní podobě se jedná o konvolut, neboť text přítomný na zbylých foliích kodexu (tj. *Knih cest k počtě Panny Marie opata v Schönau Eckberta*) byl původně samostatnou jednotkou, kterou zapsala starší ruka Mojmiřem Švábenským datovaná do konce 14. století. K tomu srov. i výklad P. ELBELA, *Neznámý list*, s. 516–517.

případě se kodex k dolanským kartuziánům po jejich přesunutí do Olomouce roku 1425 hlásí také vlastnickou poznámkou na prvním foliu.

Ještě původní kartouze v Dolanech náležel proti tomu kodex **Cerr II 364**. Refutace *Universalis orthodoxe fidei* se v něm objevuje hned ve dvou opisech, nejprve samostatně, posléze jako součást výše popsaného trojdílného souboru. Tuto situaci snáze pochopíme, uvědomíme-li si, že v zásadě celý kodex – až na dvě drobné, později přivázané výjimky – tvoří texty zaměřené proti Viklefovi.²¹ Většinu rukopisu tvoří zápis rozsáhlé protiviklefské sumy převora Štěpána z Dolan († 1421) *Medulla tritici seu Antiwycleff* (pp. 2–261).²² Dokončení zápisu je v kolofonu datováno 26. květnem roku 1411, nicméně sám autor jej upravil tak, aby bylo zřejmé, že tehdy byl dokončen opis, zatímco dílo samo bylo sebráno již roku 1408.²³

Po rozsáhlé polemice dolanského převora následuje jeho list olomouckému kanovníkovi Vilémovi Kortelangenovi (pp. 265–267). Jeho předmětem je prosba o shovívavé přijetí textu, který na list v rukopise navazuje a který si Kortelangen od Štěpána vyžádal.²⁴ Jde o *collatio* na téma z Lukášova evangelia 1, 39 *Exurgens Maria* (pp. 267–293), čili na evangelijní perikopu svátku Navštívení Panny Marie, který byl v Čechách nově zaveden arcibiskupem Jenštejnem roku 1386 (možná 1387) a papežem Bonifácem IX. pro celou církev schválen roku 1390. Podle toho je vznik kolace literaturou datován mezi uvedená léta.²⁵ Pro nás je text zajímavý zejména tím, že v něm Josef Bradáč spatřoval první známou českou soustavnou polemiku s viklefským učením o figurativní přítomnosti Krista v eucharistii.²⁶

21) Kodex MZA Brno, fond G 12, sg. Cerr II 364, který je opatřen moderní paginací, opět podrobně popsal M. ŠVÁBENSKÝ, *Cerroniho sbírka* II, s. 647–650. Původní ještě dolanskou provenienci naznačuje také formulace vlastnické poznámky na p. 257: *Liber domus Wallis Iozaphat prope Olomucz*. K tomu srov. Ivan HLAVÁČEK, *Poznámky ke knihovně kartuziánů v Dolanech v době předhusitské*, in: Týž, *Knihy a knihovny v českém středověku* (Studie k jejich dějinám do husitství), Praha 2005, s. 333–339, zde s. 336–337.

22) P. SPUNAR, *Repertorium* I, s. 363, č. 1020; P. SOUKUP, *Repertorium*. Edice: *Ven. Stephani Cartusiae olim Dolanensis, nunc Olomucensis primi prioris Medulla tritici seu Antiwikleffus* (dále jen *Stephanus de Dolany, Medulla tritici*), in: *Thesaurus anecdotorum novissimorum* IV/2, ed. Bernhardus PEZ – Leopold WYDEMANN, Graz 1723, sl. 151–360.

23) Viz rkp. MZA Brno, fond G 12, sg. Cerr II 364, p. 261, kde nyní stojí: *Collectus est libellus iste anno Domini M^o IIIIe VIII°, sed scriptus et* – zde končí polokurzivní přípisek Štěpánovou rukou a následuje původní znění kolofonu bastardou: *Finitus est liber iste anno Domini millesimo quadringesimo undecimo feria tertia post Urbani etc. Sequitur aliud. Deo gracias benedictus Deus. Explicit Anthiwycleff in medullam tritici*. Srov. také *Stephanus de Dolany, Medulla tritici*, sl. 359–360, pozn. *. K charakteristice Štěpánova autografu podrobněji níže.

24) List bez úvodní salutace z rkp. Universitätsbibliothek (dále jen UB) Graz, sg. 940, ff. 219r–219v, vydal Johann LOSERTH, *Bemerkungen zu den Werken d. Karthäuserpriors Stephan Dolein*, *Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 28, 1926, s. 32–36, zde s. 33–34. Rukopisy registruje P. SPUNAR, *Repertorium* I, s. 366–367, č. 1029, srov. ovšem i č. 1024, tj. rkp. Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Třeboň, sg. A 16, f. 351rv. Ačkoliv kolem smyslu listu a jeho dochování se v literatuře objevuje řada nepřesností, na tomto místě rezignuji na podrobnější výklad.

25) Text nevydán. Srov. P. SPUNAR, *Repertorium* I, s. 365, č. 1024, i když ani zde nejsou údaje zcela spolehlivé. K dataci např. Rudolf HIKL, *Štěpán z Dolan*, Olomouc 1966 (= Práce odboru společenských věd vlastivědného ústavu 12), s. 6–7.

26) Srov. Josef BRADÁČ, *Štěpán Šrám Dolanský. Život protihusovského polemika*, nepublikovaná disertační práce Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta, Litoměřice 1963, s. 236–244 (uloženo v Archivu Univerzity Karlovy v Praze, disertace KF UK, č. 217), a Týž, *Poslední kartuziánský devotista Štěpán*

Po uvedené kolaci se v brněnském rukopise poprvé objevuje refutace *Universalis orthodoxe fidei* (pp. 294–299). Na ni navazuje obsáhlý statut vydaný pražským arcibiskupem Zbyňkem Zajícem z Házmburka na synodě 16. června 1410, v němž metropolita nejprve shrnul spor kolem svého staršího nařízení odevzdat v dané lhůtě k prozkoumání Viklefovy knihy, a poté na základě buly papeže Alexandra V. z 20. prosince 1409 vyhlásil další opatření v celé věci, včetně nařízení spálit 18 Viklefových spisů, které předtím on sám spolu s odbornou komisí teologů a kanonistů shledal nakaženými herezí (pp. 300–316). Statut byl publikován formou notářského instrumentu, který pořídil a ověřil notář Petr z Mokrska.²⁷ Pro nás je velmi zajímavá informace, že se v brněnském rukopise jedná o opis, který byl zaslán do Olomouce a zde uveřejněn 27. července 1410. Vyplyvá to z poznámky, která statutu v rukopise předchází a v níž také stojí, že Viklefovy knihy, které byly arcibiskupovi předloženy na pražské univerzitě, byly, jak se má za to, spáleny 16. července v arcibiskupském dvoře.²⁸ Na synodální statut v rukopisu navazuje zápis výše popsaného trojdílného souboru instrumentu Michala z Prachatic, oxfordského testimonia včetně propojujícího komentáře a opět také refutace *Universalis orthodoxe fidei* (pp. 326–338).

Poslední texty s protiviklefskou tematikou, které také rukopis v původní podobě uzavíraly,²⁹ tvoří dvě známé buly Jana XXIII. z 2. a 8. února 1413 (pp. 341–348). Vyhláší a potvrzují rozhodnutí římského koncilu o odsouzení Viklefových knih a nařizují církevní představitelům a inkvizitorům, zvláště české provincie, aby je uvedli do praxe.³⁰

Uvedené texty zapsaly tři hlavní písarské ruce. Vzhledem k tomu, že ruka B zapsala ve shodné úpravě (druhou) část *Medulla tritici*, včetně kolofonu s datem 1411, a následující texty spolu s refutací ve dvojím vyhotovení, není důvod předpokládat, že vznik tohoto dlouhého zápisu byl příliš vzdálen dotčenému roku.³¹ To ovšem znamená, že získáváme další přibližný terminus post quem non pro vznik refutace i souboru, v němž vystupuje.

z Dolan, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 139, 1968, s. 1–8, zde s. 5. Zatímco v první netištěné práci je přítomno zdůvodnění, v druhé se setkáváme již jen s prostou tezí. Pokud je mi známo, kriticky se k tomu zatím vyjádřila jen Jana NECHUTOVÁ, *Štěpán z Dolan, moravský odpůrce M. Jana Husa a bojovník proti husitům*, Echo Latina 1, 1994, s. 2–7, zde s. 2. Pravdou ale je, že alespoň později byl text za protiviklefský vnímán, jestliže figuruje v tomto sborníku. Jakékoli další soudy by však byly předčasné, neboť celá věc žádá do budoucna náležitě prověření, nejlépe na základě kritického zprístupnění kolace.

27) Statut, resp. instrument naposledy kriticky vydán in: *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, ed. Jaroslav V. POLC – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Praha 2002, s. 291–301, č. 67. K rkp. přidej ještě editory nevyužitý opis UB Graz, sg. 940, ff. 219v–224r. Originální vyhotovení instrumentu dochováno in: Archiv Pražského hradu, fond Archiv Metropolitní kapituly u sv. Víta, sg. 705–XXIV/26; dostupné z URL <http://monasterium.net/mom/CZ-APH/AMK/705-XXIV/26/charter?q=705-XXIV/26> [21. 12. 2015].

28) Viz rkp. MZA Brno, fond G 12, sg. Cerr II 364, p. 300: *Libri Wykleff, qui fuerunt in universitate Pragensi archiepiscopo presentati, XVI^a die mensis Iulii in curia archiepiscopali, ut fertur, sunt cremati. Insuper processus infrascriptus missus in Olom<ucz> ibidem die XXVII dicti mensis publicatus existit.*

29) Opisy korespondence, které tvoří dnes pp. 361–363 rukopisu a netýkají se Viklefa, byly ke kodexu přivázány dodatečně. K jejich obsahu srov. M. ŠVÁBENSKÝ, *Cerronihó sbírka II*, s. 650.

30) Vydány in: *Acta summorum pontificum II*, s. 443, č. 754 (2. února) a s. 446, č. 761 (8. února).

31) Jak jsme již zmínili výše, rukopis je opatřen moderní paginací: ruka A zapsala pp. 1–76 (bastarda); ruka B pp. 77–338 (bastarda); ruka C pp. 341–348 (bastarda).

Kodex zaujme také tím, že zejména *Medulla tritici*, ale i kolace *Exsurgens Maria* jsou opatřeny četnými margináliemi různého druhu. Pro dějiny textové tradice prvně jmenovaného traktátu jistě není bez významu, že se zde setkáváme dokonce i se zásahy redakčního charakteru, kdy například v jednom místě glosátor navrhuje škrtnout poměrně dlouhý pasus a na okraji jej nahrazuje jiným textem, který navíc barokní editor přijal do dodnes užívané edice.³² Pro nás jsou však v tuto chvíli zajímavé glosy jiného druhu, byť i ty naznačují tvůrčí práci se zmíněnými texty.

Na jednom místě dosud nevydané kolace *Exsurgens Maria* Štěpán z Dolan uvádí, že Kristus již ve slovech ustanovení Poslední večeře předložil své proměněné tělo (*protulit consecratum dicens: Accipite et comedite...*). Ke slově *protulit consecratum* se pak in margine vztahuje poměrně dlouhý komentář, v němž glosátor vysvětluje, že tato slova řekl proto (*propterea dixi*), aby naznačil, že Kristus nebyl vázán časem potřebným k vyslovení konsekrační formule, neboť posvěcení se děje z Boží moci a slovy se již jen přináší posvěcené.³³ To však znamená, že v zápisu glosátora se setkáváme přímo s autorem textu, tedy převorem Štěpánem. A skutečně. Olomoucký archivář Štěpán Kohout nověji publikoval důkladnou studii, v níž se mimo jiné pokusil nastínit a popsat charakter a vývoj Štěpánova autografu. Jeho písmo charakterizuje zejména sklon dlouhých dřívků doprava a rozevláté praporcovité provedení smyček v horním pásmu, zvláště ke konci života pak nápadně roztřesený duktus (lze předpokládat tremor ruky). Srovnáme-li jeho závěry s uvedeným zápisem, zjišťujeme nápadnou shodu ve všech aspektech.³⁴

Že jde skutečně o písmo Štěpánovo, naznačují rovněž glosy stejného písaře, připojené zejména na okrajích *Medulla tritici*. Za všechny lze upozornit na jeden pozoruhodný případ. Na horním okraji paginy 94 se nachází přípisek, který je patrně excerptem ze soukromé korespondence, přičemž adresátem byl podle oslovení *domine Stephane* a obsahu textu nepochybně právě Štěpán z Dolan. Autor v textu Štěpánovi namítá, že v otázce žebrání (která se na uvedené straně rukopisu řeší v hlavním textu) proti němu stojí Tomáš Akvinský a jiní jeho následovníci, a proto

32) Viz rkp. MZA Brno, fond G 12, sg. Cerr II 364, p. 61, a k tomu *Stephanus de Dolany, Medulla tritici*, sl. 205–206. Nicméně např. ve znění traktátu v rkp. UB Graz, sg. 940, f. 157v, se nachází nekorigované znění. Protože v rukopise se nacházejí i jiná redigovaná místa, opět by celá věc stála za důkladnou analýzou.

33) Viz rkp. MZA Brno, fond G 12, sg. Cerr II 364, pp. 283–284, kde k uvedeným slověům je in margine připojena glosa: *Nota, quod Cristus non indignit intervallo ad consecracionem sui corporis in cena ultima, quod ipse non verbis, sed verbo, quo firmati sunt celi, id est sua divina virtute et ocula divinitate, consecravit et illis verbis, quibus nobis tradita est consecracionis forma, consecratum protulit. Quia ipse dixit et facta sunt, mandavit et creata sunt universa. Dicere autem Dei est facere. Ipsius enim est potestas et imperium, qui dixit ceco respice et respexit, leproso mundare et mundatus est... Sic itaque, qui virtute consecravit, ad hoc fiendum verborum utique et temporis transitu non indignit; propterea dixi „protulit consecratum“ etc., | verbo igitur, id est seipso et sua divina virtute.*

34) Srov. Štěpán KOHOUT, *Báseň Gaude mater ecclesia nerozpoznaným dílem Štěpána z Dolan*, Střední Morava 21, 2015, č. 40, s. 4–29, zde s. 10–14 a 27–29, kde ukázky Šrámova autografu. Dodejme, že uvedenými charakteristickými rysy Štěpánova rukopisu se mimo jiné vyznačují také dva větší do rukopisu Cerr II 364 dodatečně vepsané zápisky: na p. 1 to jsou komentované výpisky z Innocence III. a Augustina na téma eucharistie a na p. 339 to je poznámka o zpovědi s připojenými verši (zde opět velmi roztřesený duktus).

mu doporučuje, aby tuto látku vypustil.³⁵ Pozadí této glosy se snad o něco vyjasní, když zalistujeme v rukopise nazpět na paginu 74, kde se také in margine setkáváme se záznamem z osobní korespondence. V něm je žádán neznámý mistr, aby *istum sexternum* poslal zpět po přítomném poslovi, aby mu mohlo být zasláno kompletní znění s dodatky. Zároveň je vyzýván, pokud by shledal přečtené sexterny v rozporu s církevním ritem nebo za bezbožné, aby je – protože ještě nebyly zveřejněny – nejen roztrhal, ale přímo hodil do ohně.³⁶ Zdá se tak, že oba přípisky spolu souvisejí a že odráží komunikaci autora traktátu s jeho blíže neznámým lektorem.

I když je očividně opsali oba hlavní kopisté zřejmě ze stejné předlohy jako vlastní traktát, za uvedenou glosou s výtkou neznámého mistra se v rukopise nachází další připssek, tentokrát opět mírně roztřeseným písmem jako výše. V něm stojí, že *iste libellus* byl předložen litomyšlským biskupem Janem kostnickému koncilu, který jej za předsednictví předního teologa Petra d'Ailly a 110 slovučných mistrů zcela schválil roku 1415, takže podle autora glosy není třeba cokoli vypouštět.³⁷ Obdobnou poznámku o schválení díla v Kostnici pak stejná ruka připojila i za kolofon celého opisu,³⁸ přičemž Josef Bradáč tento zápis také považuje za Štěpánův autograf.³⁹ Štěpán z Dolan, který se ke svým dílům v rukopise očividně vracel, si tak někdy mezi léty 1415–1421 nenechal ujít příležitost a proti starší výtce neznámého lektora svého díla postavil autoritu samotného koncilu.

Celý soubor, včetně anonymní refutace, se tímto dostává do bezprostřední blízkosti britkého moravského Viklefova odpůrce, Štěpána Šráma z Dolan. S třemi

35) Viz rkp. MZA Brno, fond G 12, sg. Cerr II 364, p. 94, kde na horním okraji nejprve glosa: *Domine Stephane! In ista materia de mendicacione est contra Vos in toto beatus Thomas de Aquino in 2^a 2e, questione immediata ante penultimam, articulo V^o et multi alii doctores et specialiter sequaces beati Thome. Unde apparet mihi, quod eam abrogetis et de ea supersedeatis. Non enim edificare videtur caritatem nec sanctorum vite concordare, sicut revidere poterit illo inibi sanctum Thomam legendo.* Na daném místě a v předcházejícím textu Štěpán čelí Viklefově výtce, že mendikanti neprávem odvozují svůj životní způsob od údajného Kristova žebrání, přičemž převor připouští, že Kristus skutečně nežebrel a ani to nepotřeboval, viz *Stephanus de Dolany, Medulla tritici*, sl. 232–235. Nejspíše tento závěr se pak neznámému lektorovi nelíbil.

36) Viz rkp. MZA Brno, fond G 12, sg. Cerr II 364, p. 71: *Reverende magister! Peto, ut istum sexternum remittatis per presentem nuncium, ut, si visum fuerit V<estre> R<everencie>, completus cum ceteris asscribendis tandem Gracie Vestre remittatur. Si autem sexterni presentes visi per Vestram Reverenciam cum paciencia ad ecclesiasticum ritum vel alias irreligiosi et dissoni videbuntur, quia adhuc nulli viventi publicati sunt, non solum dilacerate, sed et in ignem eosdem proicite. Et bene valete in Domino Iesu Cristo! Datum etc. Car. etc.*

37) Srov. tamtéž, p. 94, kde na horním okraji druhá glosa: *Iste libellus presentatus per reverendum in Cristo patrem dominum Iohannem episcopum Luthomislensem generali concilio Constanciensi sub presidencia Cameracensis cardinalis doctoris et summi theologi et CX^m magistrorum famose susceptus et ex toto confirmatus est ad Dei laudem, et ideo abrogacione non indiget. Actum anno Domini M^o III° XV.* Samotný fakt schválení traktátu není ovšem nic výjimečného. Takto byl například dodatečně koncilní autoritou potvrzen i jeden z traktátů Ondřeje z Brodu a bylo to běžnou praxí také u děl vzniklých přímo v Kostnici. K tomu srov. Dušan COUFAL, *Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414–1431. Předpoklady basilejské disputace o prvním z pražských artikulů*, Praha 2012, s. 45, pozn. 13.

38) Viz rkp. MZA Brno, fond G 12, sg. Cerr II 364, p. 261: *Allatus per reverendum in Cristo patrem, dominum Iohannem, protunc episcopum Luthomislensem, in alio volumine ad generale concilium Constanciense et presidente Cameracensi et in presenciam eiusdem domini Luthomislensis confirmatus ibidem coram pluribus magistris etc.*

39) J. BRADÁČ, *Štěpán Šrám*, s. 255, pozn. 1.

stručnými glosami, které vykazují výše uvedené rysy Štěpánova autografu, se totiž setkáváme i u prvních dvou textů námi zkoumaného souboru, tj. u instrumentu Michala z Prachatic a oxfordského osvědčení. U instrumentu nacházíme marginální glosu-apostrofu, psanou velmi roztřesenými tahy: *O ribalde!*, čili „Ó, nejdopornější člověče!“ Podle všeho se váže k 35. Viklefovu článku, k němuž je v Hübnerově redakci připojena poznámka, že v *Dialogu* a *Triologu* a jiných Viklefových knihách se nacházejí ještě jiné závažné bludy.⁴⁰ V případě testimonia se na levém okraji paginy 332 nejprve setkáváme s kurzivní glosou, psanou černým inkoustem: *Recomendacio falsa Wykleff*. Na stejném místě za úvodní rubrikou listu *Recomendacio generalis magistri Iohannis Wykleff Oxon<i>ensem</i> per cancellarium et unanimes cetum magistrorum laudabilis conversacionis* je pak doplněno přímo do textu, tentokrát ale světle hnědým inkoustem a mnohem pečlivěji gotickou polokurzivou: *ut compertum est, false acquisita et allata*, čili přeloženo vcelku: „Obecné doporučení mistra Jana Viklefa oxfordským kancléřem a jednomyslným zástupcem mistrů chvályhodných mravů, jak známo, falešně získané a přinesené“.⁴¹ Protože v tomto případě zápis není roztřesený a zároveň svým provedením odpovídá výše zmíněnému přípisku, jímž Štěpán vlastnoručně datuje sebrání *Medulla tritici* do roku 1408, lze se domnívat, že na rozdíl od glosy připojené k instrumentu se více blíží roku 1411 než závěru převorova života. V každém případě Štěpán z Dolan patřil k zaujatým čtenářům trojdílného souboru a byl rovněž přesvědčen o zfalšování testimonia.

Obrátíme-li nyní pozornost od nejlepších dolanských rukopisů ke zbylým opisům refutace, máme co do činění rovněž s navzájem příbuznou skupinou rukopisů, tentokrát však horší kvality. Kontext jejich zápisu v kodexech nicméně naznačuje, že také tato skupina vykazuje genetickou vazbu na dolanskou kartouzu a její skriptorium. Dobře patrné je to v případě vídeňského rukopisu **ÖNB 3149**. Refutace *Universalis orthodoxe fidei* je zde zapsána nejen jako součást uvedeného trojdílného souboru s propojující poznámkou kompilátora, nýbrž také spolu s texty, s nimiž jsme se setkali v předcházejícím dolanském rukopise, tj. spolu s *Medulla tritici* Štěpána z Dolan, jeho listem Kortelangenovi, kolací *Exsurgens Maria* a synodálním statutem z června 1410 s úvodní rubrikou o jeho zveřejnění v Olomouci (ff. 187r^a–270v^b); chybí pouze obě buly Jana XXIII. Za synodálním statutem, který byl v původním uspořádání složek rukopisu posledním textem celého bloku, následuje kolofon *Finitus est ille libellus M^o CCCC^{mo} XVII in vigilia sancti Andree apostoli* [29. listopadu 1417].⁴² Jestliže i zde celý blok zapsala souvisle bastardou jedna písařská ruka, můžeme se domnívat, že přinejmenším rok dokončení se opět vztahuje

40) Viz rkp. MZA Brno, fond G 12, sg. Cerr II 364, p. 329.

41) Tamtéž, p. 332. Není bez zajímavosti, že tato původně zřejmě viklefská rubrika se ze všech známých a zde pojednaných opisů souboru nachází již jen v rkp. Österreichische Nationalbibliothek (dále jen ÖNB) Wien, sg. 3149, f. 189r^a.

42) Antiviklefský oddíl se v rkp. nachází na ff. 187r^a–270v^b, nicméně sextern 259r–270v byl při svázání mylně zařazen na konec rukopisu, i když patří za f. 246v. Správný sled zápisu je tedy následující: trojdílný soubor s refutací (ff. 187r^a–189r^a, 189r^a–189v^a a 189v^b–191r^a), Štěpánova *Medulla tritici* (191r^a–246v^b, 259r^a–270v^a), jeho list Kortelangenovi (270v^b a 247r^a^b), jeho *Collatio Exsurgens Maria* (247r^b–254r^b), synodální statut z června 1410 s kolofonem (254v^a–258v^b). Ten vyobrazen in: Franz UNTERKIRCHER, *Die datierten Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek von 1501*

na celý její zápis. Tato poměrně raná datace pak zaujme tím více, že kodex, čítající 270 listů, náležel již v 15. století do původního knižního fondu pozdně středověké vídeňské univerzity, konkrétně koleji Rosenburse (1423–1620) a v literatuře je podle toho s vídeňskou univerzitou spojován.⁴³

Podobná situace jako ve vídeňském rukopisu panuje v kodexu třeboňských augustiniánů A 17 z druhé poloviny 15. století. Podle poznámky na předním předešlí kodex uspořádal (nikoliv však opsal) Oldřich Kříž z Telče. Také zde je refutace nejen součástí trojdílného souboru, ale i obdobné skupiny textů jako výše a i zde celý blok souvisle zapsala jedna písařská ruka hrotitou gotickou kurzívou. Po souboru notářského instrumentu, oxfordského osvědčení a jeho vyvrácení (ff. 247v–250r) následuje synodální statut z června 1410, opět s informací o jeho publikování v Olomouci (ff. 250r–252v), na nějž navazuje první část Štěpánova díla *Medulla tritici* (ff. 253r–258v).⁴⁴ Třeboňští augustiniáni ovšem disponovali celou skupinou výše pojednaných antikvelfik, tedy přinejmenším v rozsahu vídeňského rukopisu ÖNB 3149. V rukopisu A 13 z jejich knihovny rovněž z druhé poloviny 15. století totiž nalézáme na foliích 271r–377v zbylou část *Medulla tritici*, konglomerát Štěpánova listu Kortelangenovi s jeho kolací *Exsurgens Maria* a znovu synodální statut z roku 1410.⁴⁵

Analogická situace konečně panuje i ve štýrskohradeckém rukopisu 940, který je z hlediska znění refutace nejvíce porušený. Objemný kodex, který čítá 419 folií, obsahuje rozsáhlý sled textů zapsaný jednou rukou s naprostou převahou anti-husitík (ff. 132r–359v). Tento blok z hlediska uspořádání rukopisu tvořil (a stále tvoří) samostatný a od okolních textů zřetelně oddělený celek.⁴⁶ V jeho rámci se nejprve objevuje skupina děl částečně známá již z předešlých rukopisů, většinou s přímou vazbou k Štěpánovi z Dolan – ff. 132r–276r: trojdílný soubor instrumentu, testimonia a refutace i s komentářem, dále Štěpánův traktát *Medulla tritici*, jeho list Kortelangenovi, synodální statut z června 1410 i s rubrikou o jeho zaslání do Olomouce, Štěpánův *Antihus*⁴⁷ a jeho *Dialogus volatilis*⁴⁸. Narušuje ji pouze

bis 1600, Wien 1976 (= Katalog der datierten Handschriften in lateinischer Schrift in Österreich 4), obr. č. 523, popis rkp. na s. 181.

43) Popis rukopisu pořídil Michael DENIS, *Codices Manuscripti Bibliothecae Palatinae Vindobonensis Latini Aliarumque Occidentis Linguarum* II/2, Wien 1800, sl. 1611–1620, č. 685, nověji *Tabulae codicum manu scriptorum praeter graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum* II. Cod. 2001 – Cod. 3500, Wien 1868, s. 215. Z literatury srov. především Alphons Lhotsky, *Die Wiener Artistenfakultät 1365–1497*, Wien 1965 (= Sitzungsberichte-Österreichische Akademie der Wissenschaften, Klasse I, Bd. 247/2), s. 84–86, a také Friedrich SIMADER, *Bücher aus der mittelalterlichen Universität Wien und ihrem Umfeld. Online-Datenbank*, Wien od r. 2007 <<http://www.onb.ac.at/sammlungen/hrschrift/kataloge/universitaet/Rosenburse.htm>> [21. 12. 2015]. Lhotsky sice mluví podle dolanských písemností i o možném bohemikálním původu kodexu, tento předpoklad však není nutný. Jak níže ukáží, aspoň některé z nich byly ve Vídni a v prostředí univerzity známé již před rokem 1417.

44) Srov. Jaroslav WEBER (= KADLEC) – Josef TRÍŠKA – Pavel SPUNAR, *Soupis rukopisů v Třeboni a v Českém Krumlově*, Praha 1958, s. 171. Zlomek *Medulla tritici* odpovídá sl. 151–179 v Pezově-Wydemanově vydání.

45) Viz J. WEBER (= KADLEC) – J. TRÍŠKA – P. SPUNAR, *Soupis rukopisů*, s. 103–104.

46) Popis rukopisu dostupný z URL <<http://sosa2.uni-graz.at/sosa/katalog/katalogisate/940.html>> [12. 12. 2015].

47) Srov. P. SPUNAR, *Repertorium* I, s. 364, č. 1021; P. SOUKUP, *Repertorium*.

48) Srov. P. SPUNAR, *Repertorium* I, s. 364, č. 1022; P. SOUKUP, *Repertorium*.

kázání biskupa z Lodi při Husově odsouzení v Kostnici a odjinud neznámé koncilní interrogatorium, s nímž se Jan Železný roku 1415 vrátil do Čech (ff. 248v–250v).⁴⁹ Poté následuje blok antiklefik Stanislava ze Znojma – ff. 276r–326r: traktát proti 45 Viklefovým článkům⁵⁰ s jejich následným soupisem, výše zmíněný list Kateřině z Kravař a kázání *Gaude Maria Virgo* z 28. srpna 1412,⁵¹ kterému předchází dvě anonymní eucharistická kázání.⁵² Celý bohemikální soubor uzavírá blok textů z kostnického koncilu – ff. 326r–359v: konkluze doktorů proti kalichu,⁵³ čtyři písemnosti vztahující se k sesazení Jana XXIII. koncillem,⁵⁴ rozsudek nad Husem s připojeným *Avisamentum fiendi processus contra magistrum Iohannem Huss*⁵⁵ a neúplné znění traktátu Mikuláše z Dinkelsbühlu z roku 1417 s incipitem *Barones regni Bohemie*.⁵⁶

Johann Loserth soudí, že kodex musí pocházet z nějaké kartuziánské knihovny a spekuluje o kartouze Seitz ve Štýrsku.⁵⁷ Jak ovšem vyplývá z jediné vlastnické poznámky na prvním foliu (*Frater Clemens H de Ubelpach obtulit me*), jistě víme pouze to, že rukopis krátce po polovině 15. století získal převor benediktinského kláštera ve štýrském Sankt Lambrechtu Klemens Heuräus z Übelbachu (ca. 1450–1470).⁵⁸ Na druhou stranu není pochyb, že podobně jako u vídeňského a třeboňského rukopisu, i tentokrát máme co do činění s opisy, jejichž předloha se geneticky hlásí ke kodexům dolanských, respektive olomouckých kartuziánů. S výjimkou Dinkelsbühlova traktátu a koncilního interrogatoria v nich lze totiž všechny uvedené texty v podobných tematických skupinách dohledat. Kromě již popsáných kodexů stačí odkázat na další původně dolanský objemný rukopis Cerr II 303⁵⁹

49) Text interrogatoria s nadpisem *Articuli directi a sacro concilio Constanciensi prelati et clero Pragensis provincie per dominum Luthomislensem* se nachází na f. 250v a vydal jej odtud již J. LOSERTH, *Bemerkungen*, s. 35, nicméně bádání to dosud nereflektovalo. Klérus má být tázán, zda vše, o čem koncil jednal a rozhodl, je platné a vítané (*ratum et gratum*), zvláště pak sesazení Jana XXIII. a odsouzení Viklefa a Husa. A také, zda se chce podvolit koncilu ve věci jednoty, víry a reformy v hlavě i údech až do volby nového papeže. Články tak odrážejí ranou snahu církevního sněmu utvrdit v české provincii svou autoritu po zmíněných kauzách a jsou zřejmě i předstupněm pozdějšího koncilního interrogatoria, o němž Dušan COUFAL, *Interrogatorium kostnického koncilu proti wyclifitům. Analýza a edice textu*, Časopis Matice moravské 134, 2015, s. 3–28. V každém případě koncil v srpnu 1415 biskupa vybavil také abjurační formulí, která však zůstává neznámá, viz *Acta summorum pontificum* II, s. 611–612, č. 1087.

50) Srov. P. SPUNAR, *Repertorium* I, s. 289–291, č. 787; P. SOUKUP, *Repertorium*.

51) Srov. P. SPUNAR, *Repertorium* I, s. 297–298, č. 811; P. SOUKUP, *Repertorium*.

52) První kázání má incipit podle J 6, 52 *Si quis manducaverit* (ff. 318r–319v), druhé *Manna habuit omnem saporem* (ff. 319v–321r).

53) Srov. P. SOUKUP, *Repertorium* (incipit traktátu: *Prima conclusio: Christus post cenam...*).

54) Srov. *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio* XXVII, ed. Giovanni Domenico MANSI, Venetiis 1784, sl. 682, 699–700, 715 a 715–717.

55) *Processus* vydal podle jediného dosud známého rkp. Vědecké knihovny (dále jen VK) v Olomouci, sg. M II 91, František Michálek BARTOŠ, *Z posledního zápasu o M. Jana*, Jihočeský sborník historický 17, 1948, s. 57–60. K jeho obsahu nověji zvl. Jiří KEJŘ, *Husův proces*, Praha 2000, s. 174–175.

56) Srov. P. SOUKUP, *Repertorium*.

57) J. LOSERTH, *Bemerkungen*, s. 32.

58) Srov. *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Österreichs* III. *Steiermark*, ed. Gerlinde MÖSER-MERSKY, Graz – Wien – Köln 1961, s. 77–80, zvl. s. 79.

59) Rkp. MZA Brno, fond G 12, sg. Cerr II 303, srov. M. ŠVÁBESKÝ, *Cerroniho sbírka* II, s. 533–537.

nebo také na olomoucký rukopis M II 91, v němž nacházíme například dosud jediný známý opis výše zmíněného *Avisamentum*.⁶⁰ Výše uvedený unikátní opis koncilního interrogatoria z léta 1415 s vazbou na Jana Železného, vracejícího se z koncilu do Čech, je pak dalším výmluvným svědectvím, že ve schopnosti dolanských kartuziánů disponovat z dnešního pohledu ojedinělými *constanciensii* sehrál nepochybně významnou roli právě litomyšlský, respektive olomoucký biskup.⁶¹

Mnichovský rukopis a Berthold Puchhauser z Řezna

Textově kritická i kodikologická analýza rukopisů ukázala, že refutace v nich vystupuje spolu s notářským instrumentem o odsouzení Viklefových článků pražskou univerzitou a oxfordským testimoniem jako součást promyšleného komentovaného souboru neznámého kompilátora, v němž plní klíčovou funkci. Pouze v dolanském kodexu Cerr II 364, s nímž přímo pracoval převor Štěpán z Dolan, se unikátně dochovala také v samostatné podobě. Její oba zde přítomné opisy vznikly v roce 1411 nebo o málo později. Současně však dnes nejlepší známý zápis textu mohl pořádit převor kartouzy Vavřinec ještě i po jejím přesídlení do Olomouce roku 1432! V klášteře tak byla očividně dlouhodobě k dispozici kvalitní předloha. Genetická vazba na jeho skriptorium se ovšem neztrácí ani u méně spolehlivých opisů refutace, které se vši pravděpodobností vznikly mimo zdi kartouzy, ba mimo hranice Moravy. Nápadná je jejich přítomnost v rakouských fondech již v 15. století.

Jak se ovšem k těmto všem zjištěním má dosud nezmníněný, ale z hlediska dějin bádání klíčový mnichovský rukopis Clm 26676 s vazbou na Bertholda Puchhausera?⁶² Nejprve musíme konstatovat, že je v něm na foliích 2r^b–3r^a zapsána pouze jedna refutace oxfordského dobrozdání, a sice právě jen *Universalis orthodoxe fidei*, a nikoliv dvě, jak soudil Michael Van Dussen.⁶³ A i zde jí bezprostředně předchází opis oxfordského testimonia (f. 2r^{ab}). S instrumentem Michala z Prachatic se v mnichovském rukopise setkáváme také, ale až jako s poslední položkou souboru a pouze v podobě excerpt (f. 3r^b). Jejich jádro tvoří druhá série z 45 článků Jana Viklefa, tj. 21 článků, které bádání přiřítá pražskému mistru Janu Hübnerovi. Zápis je na horním okraji sloupce opatřen rubrikou *Errores Wicleph* a také úvodní glosou: *Nota, quod articuli Wyclif condempnati sunt in alio loco, scilicet in Herdeby et alibi, ubi nesci-<0>. Hic ponitur 2^a pars articulorum suorum in hac forma. Že jmenované články byly vypsány z uvedeného instrumentu, dosvědčují především dvě kratší poznámky za textem na dolním okraji sloupce. Ačkoliv jejich četba je ztížena porušením textu vlhkem, obsah je zřejmý. V první se říká přímo: *De cartis presentatis universitati Pragensi XXIII^a die mensis Maii hora 17 in collegio Karoli anno 1400**

60) Rkp. VK Olomouc, sg. M II 91, podrobně popsali Miroslav BOHÁČEK – František ČÁDA, *Beschreibung der mittelalterlichen Handschriften der Wissenschaftlichen Bibliothek von Olmütz I-II*, Köln – Weimar – Wien 1994, s. 424–429, č. 227, zde s. 425–427.

61) O něm nověji, i když z jiného úhlu pohledu, zvl. Petr ELBEL, *Olomoucký biskup Jan Železný a Zikmund Lucemburský. Příspěvek k poznání Zikmundovy spojenecké sítě v českých zemích a jeho dvorských struktur*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 6, 2014, s. 17–68.

62) Rkp. Bayerische Staatsbibliothek (dále jen BSB) München, sg. Clm 26676.

63) M. VAN DUSSEN, *From England*, s. 94–95. Srov. také níže, pozn. 80.

exscripta sunt a v následující *Nota, sic scribebatur in articulis in <principi>o: „Hec Wycleff, que fuerunt dampnata London<iis> anno Domini 1380 a 13 episcopis et archiepiscopo Cantuariensi et a 30 magistris in theologia.“*⁶⁴

I když jsou obě poznámky buď parafrází, nebo citací údajů z instrumentu, nelze přehlédnout, že datace předložení obou škartic s Viklefovými články pražské univerzity – tedy datace konání schůze – je mylná. Zatímco pro údaj 24. května nemáme v rukopisech paralelu a jedná se nejspíše o vysvětlitelnou písařskou chybu, pro vročení schůze do roku 1400 již ano. Takto chybně je totiž schůze datována ve všech opisech instrumentu s vazbou na dolanské kartuziány, a to pouze v nich. Kolace vlastních 21 článků pak rovněž vykazala shodu v různočteních právě s těmito rukopisy.⁶⁵ A není to překvapivé. Bezprostředně za opisem refutace ještě na f. 3r^a čteme následující dvojverší: *Cristicolis omen/ tritici medulla sit tibi nomen. Cristicolis nomen/ tritici medulla sit omen*. Není třeba zdůrazňovat, že se jedná o rozvedení verše pro variantní pojmenování *Antiwycleffa* Štěpána z Dolan, s nímž se setkáváme v díle samém.⁶⁶

Všechny naznačené indicie vedou k závěru, že také zápis zkoumaných textů v mnichovském rukopise předpokládá předlohu s genetickou vazbou k dolanskému skriptoriu, která vedle trojdílného souboru s refutací zahrnovala přinejmenším i polemiku *Medulla tritici* Štěpána z Dolan. Že to nebude náhoda, dokládá bezprostředně následující položka v zápisu rukopisu na f. 3v^a, čili opis listu, v němž generální převor a definitori generální kapituly kartuziánského řádu děkují anonymnímu adresátovi za přízeň a služby, které řádu prokázal, a sdělují mu, že jej na oplátku učiní účastníkem svých mší, modliteb a postů. Také se zavazují, že až se generální kapitula dozví o jeho skonu, tak nechá nařídit, aby se v řádu za něj konaly modlitby, jak je to u podobných dobrodinců zvykem.⁶⁷

Adolar Zumkeller kodex spojil s Bertholdem Puchhauserem z Řezna zejména proto, že ho v naprosté většině tvoří jeho mistrovská *Lectura super Apocalypsim*, přesně řečeno její první část, kterou přednášel v konventu vídeňských augustiniánů-eremitů v letech 1404–1409.⁶⁸ Soudí, že jde přímo o autograf, a za něj považuje i texty, které v rukopise tomuto dílu předcházejí na foliích 1r–3v, tedy včetně výše pojednaných zápisků.⁶⁹ Pod drobnohledem se však celá věc jeví složitější, protože na zmíněných foliích byly nepochybně při díle písařské ruce dvě. Zatímco ruka A písaře oxfordského testimonia a refutace *Universalis orthodoxe fidei*

64) Srov. uvedené údaje se zněním příslušné části instrumentu, *Documenta*, s. 327 a 328. V druhém případě je však Palackého edice zavádějící, proto znovu odkazuji na připravovanou edici D. COUFALA in: *Ke sporům o Viklefa* (II).

65) Opět vycházím z kolace rukopisů pro připravovanou edici.

66) Srov. *Stephanus de Dolany, Medulla tritici*, sl. 152.

67) Rkp. BSB München, sg. Clm 26676, f. 3v^a: *Frater N, humilis prior C ceterique diffinitores capituli generalis. Dilecte nobis in Cristo N talis dyocesis salutem... Meretur Vestre devocionis affectus ac pie intencionis fervor; quem ad nostrum ordinem... × ...que pro huiusmodi participibus nostris fieri consueverunt. Datum cum appensione sigilli domus nostre tali anno et die in nostro capitulo generali Cartusiensi.*

68) A. ZUMKELLER, *Manuskripte*, s. 93–94, č. 190.

69) Tamtéž, s. 93, a také Týž, *Die Augustinereremiten*, s. 9–10, o textech se vztahem k Viklefovi.

(f. 2r^a–3r^a), písíci úhlednou gotickou kurzivou, je stejná jako v případě zápisu Puchhauserovy lektury (začíná na f. 4r^a), jiná ruka B zapsala zběžnou gotickou kurzivou drobné utilitární zápisky, které se nacházejí mezi těmito dvěma bloky na foliu 3r^a–v^b. Z hlediska grafiky jednotlivých liter se obě ruce odlišují zejména tím, že zatímco ruka A užívá výhradně kurzivního jednobříškového *a*, ruka B převážně ještě dvoubříškového minuskulního *a*.⁷⁰

Není to pouze paleografické hledisko, které nás vede k závěru o dvou písářích. Je to také výrazně odlišný charakter zapisovaných textů. Již jsme poznali, že ruka B kromě slovní hříčky s *medulla tritici* zapsala excerpta z notářského instrumentu Michala z Prachatic. U nich zaujme již výše citovaná osobní poznámka: „Viz, že Viklefovy články byly odsouzeny na jiném místě, totiž v Herdeby a jinde; kde, to nevím.“⁷¹ Další ještě utilitárnější zápisky ruky B se pak nacházejí ve dvou sloupcích následujícího folia 3v. O listu generální kartuziánské kapituly jsem se již zmínil. Protože spodní polovina folia byla poškozena vlhkostí, nedokáži v dostupné reprodukci všechny texty dnes přečíst. Zde však stačí upozornit na dva z nich. První je osobní poznámkou písáře, v níž si poznačil, o jaké věci přišel, když byl oloupen. Kromě škapulíře a řady věcí osobní potřeby mu byly odcizeny i písemnosti, mimo jiné rejstřík všech kvaternů, které přednášel ve Vídni (*Item registrum omnium quaternorum, quos ego legi Wyenne*).⁷² V poslední poznámce si pak týž písář B poznačil, kolik svící opatřil 25. října 1410 za jednu, případně dvě libry vosku.⁷³

Nahlédneme-li nyní situaci zápisu rukopisu perspektivou biografie Bertholda z Řezna, uvedené utilitární a především osobně laděné zápisky ruky B lze těžko vyložit jinak, než že si je do rukopisu poznačil on sám. Narodil se kolem poloviny šedesátých let 14. století, do řádu vstoupil roku 1388. Zda je Bertholdem z Řezna, který se tři roky předtím stal bakalářem svobodných umění ve Vídni a dosvědčuje se zde i na přelomu osmdesátých a devadesátých let, respektive 1390 v Praze, je přinejmenším nejisté. Zejména proto, že Puchhauser byl řádem v květnu 1388 poslán na studia do Oxfordu. Zde se v univerzitní matrice dosvědčuje znovu v roce 1392 a zůstal zde nejspíše i následující tři léta.⁷⁴ Tím se ovšem nejlépe vysvětluje unikátní osobní vzpomínka písáře B v mnichovském rukopise na odsouzení Viklefových

70) A jsou zde i jiné rozdíly. Zatímco ruka B u *g* spodní oblouk velmi kurzivně uzavírá až k lince, takže litera má téměř tvar osmičky, ruka A píše u *g* ve spodním pásmu tradiční otevřený oblouk. Ruka B také fakultativně užívá nebo neužívá smyček u *d* a *l*, zatímco ruka A píše drůtky výhradně se smyčkami.
71) Nejspíše se jedná o Herdeby (dnes Harby) v Nottinghamshire v lincolnském biskupství, yorská arcidiecéze. K tomuto odsouzení podrobněji D. COUFAL, *Ke sporům o Viklefa* (II).

72) Srov. rkp. BSB München, sg. Clm 26676, f. 3v^b. *Notandum, quod me spoliantes receperunt michi scapulare, scyphum de fadro, comisiam, horologium vitreum, ... , scutellas, ... , vitra, coclearia, manutergia, ignile, candelaber, caligas, birreta optima, pileum, ... , ceram viridem in notabili quantitate, ... cum cervisia; litteras omnes, inter quas fuerunt littere penitenciales sicut de...; item libros Epistolas Ieronimi et Augustini mutuo in pergameno de bona littera; item registrum omnium quaternorum, quos ego legi Wyenne; item litteram...; item cystulam de gravo ligno, flasconem vitreum, pecten magnum de ebore.* Tečky nahrazují ojedinělá slova, která nedokáži ve velmi zběžném zápisu jednoznačně přečíst.

73) Tamtéž: *Nota anno Domini 1410 25^a mensis Octobris procurasti pro 1 libra candelarum optimarum secundum ordinem istum: A 1 libra 24 candeles; B 1 25; C 1 26; D 2 24, 25; E 1 25; F 1 25; G 1 25; H 1 26; I 2 26, 26.* Za pomoc s porozuměním tomuto zápisu jsem zavázán Janu Hrdinovi.

74) Srov. Alfred B. EMDEN, *A Biographical Register of the University of Oxford to A. D. 1500* III, Oxford 1959, s. 1563–1564.

článků v anglickém Herdeby (dnes Harby). Další Puchhauserovy životní etapy jsou již doloženy lépe. Koncem devadesátých let odešel do Bologni, kde roku 1398 začal vykládat Lombardovy *Sentence* a o pět let později se stal mistrem teologie. Přešel na teologickou fakultu do Vídně, kde byl pedagogicky aktivní mezi léty 1404 až 1415 a kde také několikrát zastával funkci děkana. A právě z tohoto období pochází jeho monumentální soubor lekcí na Apokalypsu, které ve Vídni četl v letech 1404 až 1411. Pak ovšem osobní vzpomínka písaře B, že mu byl uloupen mimo jiné rejstřík s vídeňskými přednáškami, opět dobře zapadá do celé situace.⁷⁵

Bertholdovým autografem jsou tedy právě jen zápisky písaře B, zatímco hlavní a in extenso zapsané texty ruky A, včetně opisů oxfordského testimonia a jeho refutace, jsou dílem najatého písaře. V případě náročného pořízení čistopisu rozsáhlé lektury (kolem 200 folií), ale i vzhledem k Bertholdově vyčerpání na teologické fakultě a v řádu se to ostatně nabízelo.⁷⁶ Uvážíme-li pak skutečnost, že v rukopisu jsou zapsány přednášky z let 1404–1409 a současně že Bertholdova poslední vlastnoruční poznámka o pořízení svíc se vztahuje k 25. říjnu 1410, nejen dokončení opisu hlavního textu, ale i (anti)viklefik a Bertholdových zápisů bude sotva výrazně sahat za tuto dobu. Navíc právě do počátku podzimu 1410 spadá i Bertholdovo zapojení do Jeronýmova procesu, takže se dá předpokládat, že právě v této době byl jeho zájem o Viklefa a s ním spojené písemnosti aktuální. V posledních měsících roku 1410 získáváme tedy nový přibližný terminus post quem non pro vznik refutace, respektive celého souboru dolanské provenience, a současně i další svědectví o jeho známosti v prostředí vídeňské univerzity.

Hypotézy, podle nichž si reprobaci oxfordské provenience Puchhauser opsal buď v Praze mezi léty 1406–1410 (Adolar Zumkeller), nebo ji on sám či někdo jiný získal přímo v Oxfordu, když zde roku 1411 pátral po názoru univerzity na starší testimonium (Michael Van Dussen), se tedy ukazují jako nepodložené. V druhém případě navíc nelze na základě Puchhauserova svědectví v Jeronýmově procesu uvažovat o jeho pobytu v Oxfordu až roku 1411, neboť Berthold ve Vídni svědčil, jak

75) Základní data jeho biografie, zvláště té univerzitní, nověji rekapituluje David L. SCHEFFLER, *Schools and Schooling in Late Medieval Germany. Regensburg, 1250–1500*, Leiden – Boston 2008 (= Education and Society in the Middle Ages and Renaissance 33), s. 312–314. Scheffler upozorňuje, že Puchhauserova studia ve Vídni a v Praze v osmdesátých a devadesátých letech jsou přinejmenším nejistá, i když připouští, že mezi léty 1389–1392 ve Vídni být mohl. Má totiž za plausibilní, že Puchhauser opsal ve Vídni 1391 některé texty, jak to tvrdí Damasus TRAPP, *Clm 27034. Unchristened nominalism and Wycliffite realism at Prague in 1381*, Recherches de théologie ancienne et médiévale 24, 1957, s. 320–360, zde zvl. 324; k tomu však srov. následující pozn. Ze starší literatury srov. Adalberto KUNZELMANN, *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten III. Die bayerische Provinz bis zum Ende des Mittelalters*, Würzburg 1972, s. 123–124 a 134–135; A. ZUMKELLER, *Die Augustinereremiten*, s. 9–10; Friedrich RENNHOFFER, *Die Augustiner-Eremiten in Wien*, Würzburg 1956, s. 105–109.

76) Že se pouze v případě ruky B jedná o Puchhauserův autograf, dokládají i její zápisy na předním předešlé rkp. BSB München, sg. Clm 26711, kde mimo rejstřík obsahu rukopisu čteme i vlastnickou poznámku: *Iste liber est ad usum concessus fratris Bertoldi de Ratispona et continet infrascripta...* Pak ovšem nelze souhlasit s tvrzením D. TRAPPA, *Clm 27034*, s. 324, že v případě písaře Bertholda z Řezna, který roku 1391 zapsal v rkp. BSB München, sg. Clm 27034 dva texty (viz f. 81r: *per me Bertoldum de Ratispona*), se jedná právě o Puchhausera. Zápisy této ruky z roku 1391 velmi hrotitou gotickou kurzívou se totiž s Puchhauserovým autografem neshodují. Oba mnichovské rkp. jsou v digitální reprodukci dostupné ze stránek BSB München.

jsme zmínili, již v září 1410.⁷⁷ Zdá se tak mnohem pravděpodobnější, že jeho mlhavé vzpomínky se vážou k jeho studijnímu pobytu v Anglii někdy mezi léty 1388–1395 a k nějaké vizitační cestě arcibiskupa Courtenayho. A. B. Emden uvažuje o arcibiskupově pobytu v Oxfordu v listopadu 1389 během vizitace lincolnské diecéze.⁷⁸

Nemáme tedy žádný pádný důvod pátrat po zrodu refutace ani celého souboru v rušných univerzitních metropolích Oxfordu, Praze nebo snad ve Vídni, ale naopak získané poznatky z rukopisů svorně ukazují – i když možná poněkud překvapivě – do ticha kartouzy Údolí Josafat v Dolanech u Olomouce. Nabízí se tedy prověřit, jak se má celý soubor i s refutací k textům prokazatelně vzniklým v dané době v tomto prostředí, zda a jak zapadá do jejich ideového a literárního obzoru. K tomu se ale pochopitelně nejprve musíme náležitě seznámit s jejím obsahem.

Obsah refutace v reflexi díla Štěpána z Dolan

Formálně má refutace *Universalis orthodoxe fidei* podobnou strukturu veřejného listu jako oxfordské dobrozdání.⁷⁹ Nicméně ihned zaujme, že jeho vydavatel se v něm označuje pouze slovem *universitas* bez dalšího zpřesnění. Tato *universitas* se obrací na stejně smýšlející lidi univerzální pravé víry Ježíše Krista, na nejdražší bojujícího města Jeruzaléma s tím, že byla bázní z kacířských nepřátel podnícena šťastně dosáhnout „stý plod katolické víry“ v nebeských věcech.

Nejprve se chválí obránci křesťanské víry, svatí apoštolové, kteří svedli první boje víry, začali upevňovat katolickou církev prolitím vlastní krve a věkům zazářili v souladu s praotci nejjasnějším světlem. Autor je s pomocí biblických citátů přirovnává k svatému městu Jeruzalému, k Sionu založenému na horách, které nikdy nepodlehne útokům pohanů, Židů a kacířů. Vyzývá čtenáře, „nejmilejší pány“ (*dilectissimi domini*), aby se radovali i z jeho dalších svatých, z Řehoře, Ambrože, Jeronýma, Augustina a jiných skvělých doktorů, kteří šli ve stopách Kristových a apoštolské pravdy. Jsou vůči sobě jako sousední města, ač z různých řádů, přesto jedné pravé víry, jednotní srdcem a skutkem zbožnosti. Jedni vynikli svatostí života jako poustevníci, jedni se oddali pravidlům mnišského života, jedni se stali příklady počestného života uprostřed zvráceného národa, jiní, doktoři nadaní spásným věděním, byli učiněni nanejvýš katolickými (*summe catholici*), jiní, ozdobeni prolitím vlastní krve, se stali odporní věkům bezbožných národů, všichni však zazářili jako jasné lucerny ke cti a ozdobě církevní kázně.

77) Berthold tribunálu přísahal 5. září 1410, kdy také asi vypovídal, nejpozději však 22. října 1410, kdy byl vyhotoven notářský instrument i s jeho výpovědí. Srov. Ladislav KLICMAN, *Der Wiener Process gegen Hieronymus von Prag 1410–12*, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 21, 1900, s. 445–457, zde zvl. 451 a 454. Nověji F. ŠMAHEL, *Život a dílo*, s. 51.

78) A. B. EMDEN, *A Biographical Register III*, s. 1563–1564. Opírá se při tom o práci Josepha H. DAHMUSE, *The Metropolitan Visitations of William Courteney, Archbishop of Canturbury 1381–1396*, Urbana 1950 (= Illinois Studies of Social Sciences 31/2), s. 49 a 170.

79) V nadpisech rukopisů se mluví o *littera* nebo o *littera responsalis*; viz edici níže, na jejímž základě zde obsah refutace tlumočím.

Proto, jestliže jsou tací hodní chvály, měli by se mít podle listu čtenáři na pozoru a měli by zvážit (*attendite et videte*), zda není důkazem hrůzy a velkého bludu, ale současně i pohanou cti, jestliže se upřednostňuje a stvrzuje chvála tam, kde má být horlivě a mocným hlasem rozběsněná kacířská nepravost nejvíce odsouzena vzdělanými muži svatého vědění.

Podle refutace na veřejnost vtrhl (*in medium prorupit*) a takřka až k očím nejvyššího pontifika Alexandra se nestoudně vrhl jistý list svatokrádežné pověsti ve prospěch arcikacíře mistra Viklefa pod ctihodným jménem oxfordské univerzity a jejího kancléře. Autor listu to má za nemožné a soudí, že takto vylhaný dokument „utkali muži babylonského zmatení jako pavoučí síť odsouzenou k brzké záhubě, sice s jemnou pečlivostí, avšak nepevně“, a proto s jakou lehkostí byla utkána, tím snadněji bude protržena. Toto tvrzení se činí tím pravděpodobnější, čím „se rozsudkem spravedlivého Boha skrze pravého a nejvyššího náměstka Ježíše Krista v přítomnosti (*in publica*) svatého shromáždění kardinálů, arcibiskupů, biskupů a různých kleriků odlišného stupně tíž Viklef ne jako křesťan, ale jako kacíř svrhává z katedry a potlačuje mlčením, které bylo navěky jemu i jeho spisům (*dictaminibus*) uloženo.“ A protože Viklef údajně nemohl žít jinak než učit, proto se „nejspravedlivějším trestem proklíná kvůli svým výkladům (*in suis anathematisatur comentariis*) a odsuzuje se v kanonických procesech, které byly proti němu nařízeny“. A autor listu nad tím neskrývá nadšení: „Bud dobrořečen Bůh, který pomateného bezbožníka s jeho následovníky vydal nejvyšší důstojnosti katolické víry!“

Poté se do centra pozornosti dostává již vlastní znění oxfordského doporučení Viklefa. Autor cituje incipit testimonia a vyzývá čtenáře, nechť sami posoudí, zda právě takový list má platit k Viklefově chvále.⁸⁰ Připouští sice, že slova textu „činy odhodlaných, chválu a zásluhy poctivých se nesluší přejít trvalým mlčením“ atd. by mohla být sepsána dokonce řízením Ducha svatého, musela by ovšem být na adresáta vztažena podle pravdy. Jestliže se však v listu mluví o Viklefovi jako o profesorovi svaté teologie, jehož mravy a způsob života byly chvályhodné, a vyslovuje se přání, aby známost o hloubce jeho vědění a omamné pověsti pronikla k věřícím, neboť jeho chování a spisy údajně zcela zjevně směřují bližní ke spáse a jsou ku prospěchu církve, je to podle původce refutace projev zhoubné pýchy, nikoliv důstojnosti.

Autor se dále ptá, jak je možné, že tohoto kacíře se odvážili označit za profesora, a ne spíše za ničitele svaté teologie. Podle něj byl totiž srdcem, hlasem i perem kacířem, a ne profesorem, jak to dosvědčují jeho knihy *Dialogus* a *Triologus* a jiné jeho výmysly, které byly „ukuchťeny v kypícím kotli severního větru“ ne pro svatou církev, ale pro nemanželské syny (*in aquilonis olla fervida ... adulterinis filiis sunt excocata*). Svě rozhořčení dává patřičně najevo: „Proto jako si jednou umytá svině stále znovu libuje v bahně výkalů více než v nejčistším prameni, tak tento mistr, zatímco pominul nejjasnější světlo pravdy všech svatých a církevních doktorů, kráčel jakoby v závratí v temnotách svého rozumu proti církevní praxi svaté tradice.

80) Patrně toto místo v rkp. BSB München, sg. Clm 26676, f. 2v^b přivedlo Michaela Van Dussena k mylnému závěru, že se na fol. 2r–3r nacházejí hned dvě vyvrácení oxfordského dobrozdání. V zápise je totiž před citací incipitu testimonia vynechán řádek, což může vyvolat dojem, že se zde počíná nový text – list kancléře oxfordské univerzity.

A jestliže tu i onde zavrženíhodně, přesto tak činí nejvíce proti nejdůstojnějšímu ustanovení ctihodné svátosti Těla a Krve našeho Pána Ježíše Krista.“ Tím hanebně páchá a potvrzuje nejen blud a hloupost pohanů, ale i židovskou věrolomnost.

Refutace se proto ptá, jakou prozíravostí zralých mužů se dobrozdání odvážilo stvrdit počestnost mravů tak velikého kacíře a jeho prospěch Boží chvále a svaté církvi, neboť „naprosto nebyl doktorem pravdy, ale mocně a zjevně tvůrcem falešnosti a lži a vynikajícím kuchařem kacířské nepravosti, který neměl sobě rovného (*non veritatis doctor, sed falsitatis et mendaciorum fabricator et heretice pravitatis exquisitus coctor potenter et patenter pariter fuerit sine pari*)“. Naopak „cedí komára a polykají velblouda, kdo tohoto kacíře zahrnuli chválami kvůli jakýmsi sofistickým pravidlům lidské všetečnosti (*quasdam humane subtilitatis sophisticas normulas*) a několika podobným spisům, jež smíchal s pravdou jako předehtu podvodu.“

Žijící Kristus je tak autorovi zárukou, že Viklefova chvála bude jen chvilková, a soudí, že hrozný konec jeho zatvrzelosti „známý nejen v Judeji, ale i v obecné církvi“ stvrdil platnost biblických slov, podle nichž zlé skutky dostihnou nespravedlivého v záhubě (Ž 140, 12). Text uzavírá trojiční formule s prosbou o ochranu před nákazou Viklefovými myšlenkami a zcela na závěr přichází neúplná datace (*Datum ubi supra etc.*).

Smysl textu je zřejmý: přesvědčit čtenáře, že oxfordské testimonium i s chválou Viklefa nemůže být pravé. Autor odmítá uvěřit, že tam, kde slovníci vzdělanci mají především v popisu práce čelit herezi, tedy na oxfordské univerzitě, by se mohla upřednostňovat chvála kacíře. Přítomný apel na čtenáře (*attendite et videte*) a také apostrofy (*dilectissimi, dilectissimi domini, karissimi*) jsou potom výmluvná znamení, že jde o agitaci, která si v ničem nezadá například s pozdějšími husitskými manifesty.⁸¹ S ideálem skutečných autorit církve, které nejen učením, ale především životem osvědčily katolickou víru, se dává do kontrastu Viklefova sebestředná intelektuální pýcha, spoléhající na sílu rozumu a racionální subtilitu. I když trumfem argumentace je blíže neurčené papežské odsouzení Viklefa a jeho spisů, polemická strategie očividně staví především na bohaté metaforice a rétorických figurách s cílem anglického kacíře dehonestovat. Nedílnou součástí jsou i poměrně tvrdé výrazy.

A právě s obrazem pyšného Viklefa, nadaného lstivostí a falešností, povýšeného nad skutečné církevní doktory a svaté, se setkáváme přinejmenším v ústředním protiviklefském díle prvního převora kartouzy Údolí Josafat Štěpána z Dolan.⁸² V *Medulla tritici* z roku 1408 se dočteme, že Viklef založil novou sektu a je jejím

81) Srov. Karel HRUZA, *Schrift und Rebellion. Die hussitischen Manifeste aus Prag von 1415–1431*, in: Geist, Gesellschaft, Kirche im 13.–16. Jahrhundert, ed. František Šmahel, Praha 1999, s. 81–108, zde zvl. s. 84–86. Srov. také relevantní úvahy o „literárním listu“ husitské doby Josefa HRABÁKA, *O zánikání a vznikání žánru v literatuře doby husitské*, in: Týž, *Jedenáct století*, Praha 1982, s. 114–129, zde s. 125–129.

82) Bádání o převorově životě a díle nověji přehledně shrnul Š. KOHOUT, *Gaude mater*, s. 17–19. V uvedené studii také přesvědčivě rozšířil thesaurus Štěpánových děl o protihusovskou báseň *Gaude mater ecclesia* i s její staročeskou redakcí.

jediným vůdcem, který se vyvyšuje až do nebes (161c).⁸³ Setrvává ve výšinách svého vlastního rozumu a svými výroky opustil Boha (173a). Viklef je nesrovnatelně větším zrádцем Krista než Jidáš, protože zatímco první ho zradil pro peníze, onen ho zradil pro svou učenost (194a). A stejně jako refutace, i Štěpán tvrdě soudí, že Viklef si ve svých mistrovských výrocih libuje podobně jako svině v bahně výkalů (195c).⁸⁴ Toto drsné přirovnání, ve formulaci ještě bližší refutaci, pak čteme v *Medulla tritici* i na jiném místě, i když ne již přímo vztažené k anglickému kacíři.⁸⁵ Konečně jako Viklef nebyl podle refutace profesorem, ale ničitelem svaté teologie (*destructor*), také Štěpán o něm mluví jako o ničiteli katolické víry (např. 163a, 190b).

Podobně jako refutace mluví Štěpán o tom, že Viklefovým spisům byla přimíchána pravda jako preludium podvodu, a také opakovaně zdůrazňuje, že anglický mistr zanechal spisy, které nepostrádají jistý půvab a učenou ojedinelost, ale tím spíše je připravil jako jed, aby jimi nakazil své čtenáře (190c). O *Dialogu*, který četl, říká přímo, že to je důmyslně nachystaný jed, v němž jsou pravdivé věci smíchány se lží (193b). A jestliže refutace nepovažuje Viklefa za doktora pravdy, ale za kuchaře lži a hereze (*non doctor, sed... coctor*), je to rétorická figura, s níže se setkáváme nejen ve Štěpánově *Medulla tritici*, ale i v jeho pozdějším díle.⁸⁶

Do třetice v *Medulla tritici* narážíme na opakované zdůraznění, že skutečnou autoritou není Viklef, ale osvědčení svatí a doktoři církve, kterou Štěpán nazývá svatým městem (206d). Vyzývá věřící, ať zůstávají ve víře Ježíše Krista schválené osvědčenými doktory (191a). Vyčítá Viklefovi, že pro svou pýchu nevidí příklady svatých (215–216a). V souvislosti s jemu přisuzovaným 44. článkem se také pohoršuje, jak si Angličan dovoluje odsuzovat svaté muže a církevní doktory Řehoře, Ambrože, Augustina a Benedikta, když sám není hoden jíst ani s jejich psy (223c). Viklef se sice podle něj považuje za doktora, ale pravidlo (*regulam*) doktorů nepřijímá, neboť ti chtějí být opravováni a jsou trpěliví (228–229).

Štěpán Kohout nověji upozornil, že dolanský převor s oblibou používal biblický verš z knihy Job 20, 5 – sláva bezbožníků bude krátká a radost pokrytce bude jak okamžik. Mnoho neudiví, že v aplikaci na Viklefa se s ním setkáváme i v refutaci.⁸⁷

83) Čísla v závorce odkazují na sloupce Pezovy-Wydemannovy edice traktátu *Stephanus de Dolany, Medulla tritici*, sl. 151–360; připojené písmeno na příslušný odstavec.

84) Viz níže, s. 246, ř. 85–86: *Unde sicut lota sus semel in luti iterum plus delectatur volutabro quam fonte limpidissimo, ita hic magister... a s tím srov. Stephanus de Dolany, Medulla tritici*, sl. 195c: *in tuis argutiis... nisi qualiter sus in luti volutabro delectaris*.

85) Tamtéž, sl. 156b: *sicut sus in luto super aquam limpidam, ita iste prae candore munditiae foeditatibus involvitur luxuriae*. Srov. také obrat tamtéž, sl. 235b: *ex charitatis fonte limpidissimo*.

86) Srov. tamtéž, sl. 214b: *O Doctor; non doctor; sed coctor, Jesu Christi et veritatis inimice et destructor, simplicium deceptor; falsitatis lector...* Ale také *Ven. Stephani Cartusiae olim Dolanensis, nunc Olomucensis primi prioris Dialogus volatilis inter aucam et passerem adversus Hussum* (dále jen *Stephanus de Dolany, Dialogus volatilis*), in: *Thesaurus anecdotorum novissimorum IV/2*, ed. Bernhardus PEZ – Leopold WYDEMANN, Graz 1723, sl. 433–502, zde sl. 439a: *non doctoris, sed coctoris impij*; sl. 447b: *non doctorem..., sed coctorem*. Srov. také Jana NECHUTOVÁ, *K literární morfolonii husitské polemiky. Štěpán z Dolan, Dialogus volatilis*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, E 29, 1984, s. 209–218, zde s. 211.

87) Š. KOHOUT, *Báseň Gaude mater*, s. 15.

Podobně tomu je i s obratem *spiritus vertiginis* z Iz 19,14.⁸⁸ Týž badatel si konečně povšiml i obdobně vyjádřené trojiční formule ve Štěpánových spisech.⁸⁹ V refutaci *Universalis orthodoxe fidei* se setkáváme s podobou, jež je velmi blízká obratu v jeho *Antihussovi* z roku 1412.⁹⁰ Oxfordské osvědčení tak dolanského převora rozhodně nemohlo nechat chladným, neboť svou chválou útočilo přesně na ten druh argumentace, o niž svou kritiku Viklefa opřel již roku 1408.

Není to ale jen podobnost argumentů, co refutaci poutá k literární dílně převora Štěpána. Rudolf Hikl upozornil, že pro jeho sloh je charakteristické stavění vedle sebe slov stejně znějících, ale opačného a ironického významu (např. *doctor – coc-tor*).⁹¹ Byla to však až Jana Nechutová, která naplno zdůraznila, že jeho styl je mimořádně bohatý na rétorické a básnické figury, zejména na prostředky tzv. amplifikace.⁹² I když rétorický rozbor konkrétních figur a tropů přenechám specializovaným odborníkům, již výše bylo ukázáno, že po stylistické stránce je refutace poměrně bohatá. Hned několik figur se například nachází ve výše uvedené kritice Viklefa: ... *non veritatis doctor, sed falsitatis et mendaciorum fabricator et heretice pravitatis exquisitus coc-tor potenter et patenter pariter fuerit sine pari*.

Přisouzením listu „soukromé osobě“ by se zároveň vysvětlilo nejasné určení jeho vydavatele. Tehdy by bylo pochopitelné, že v případě *universitas* se jedná o slovní hříčku pohrávající si s dvojsmyslem: veškerenstvo-univerzita. Proti pyšnému jednotlivci Viklefovi a jeho sektě, která padělala oxfordské osvědčení, z listu promlouvá veškerenstvo-univerzita souznící se všemi lidmi všeobecné pravé víry, víry Ježíše Krista. Navíc, jak vyplývá z *Medulla tritici*, Štěpán slovo *universitas* ve smyslu veškerenstvo, jehož králem je Kristus, užíval poměrně často (171b, 191a, 216b, 234c, 238c atd.). Také by se přímo nabízelo, aby si právě Štěpán, absolvent artistické fakulty a zdatný stylista se zkušeností z královské kanceláře, nenechal ujít příležitost a na údajně zfalšovaný list oxfordské univerzity odpověděl imitací podobného dokumentu. Utajení skutečného autora by pak vyplývalo z věci samé.

Uvážíme-li tedy všechny dosud získané textově kritické, kodikologické i literární poznatky o refutaci *Universalis orthodoxe fidei*, všechny ukazují nejen do prostředí dolanské kartouzy, ale přímo na Štěpána z Dolan. A tento závěr lze vztáhnout i na kompilátora trojdílného souboru, jehož je refutace v rukopisech součástí. Poznali jsme, že jednak jen dále rozvádí, byť v obecné rovině, tenor výše citované propojující glosy o falešnosti testimonia, ale také že v glose přítomný diskurz

88) *Stephanus de Dolany, Medulla tritici*, sl. 176c, 185a, 287b; *Stephanus de Dolany, Dialogus volatilis*, sl. 447b.

89) Š. KOHOUT, *Báseň Gaude mater*, s. 15.

90) Viz níže, s. 247, ř. 106–107: *Jesus Cristus universorum Dominus, qui in Trinitate perfecta solus unus et verus Deus vivit* a s tím srov. *Ven. Stephani Cartusiae olim Dolanensis, nunc Olomucensis primi prioris Antihussus* (dále jen *Stephanus de Dolany, Antihussus*), in: *Thesaurus anecdotorum novissimorum IV/2*, ed. Bernhardus PEZ – Leopold WYDEMANN, Graz 1723, sl. 362–430, zde sl. 397c: ...*Jesu Christi Domini nostri qui est in perfecta Trinitate unus verus Deus*.

91) R. HIKL, *Štěpán z Dolan*, s. 15.

92) J. NECHUTOVÁ, *K literární morfologii*, zvl. s. 210, a TÁŽ, *Literatura – ancilla theologiae*, in: *Speculum medii aevi = Zrcadlo středověku*, ed. Lenka Jiroušková, Praha 1998, s. 55–69, zde s. 63–65.

o Viklefově sektě je pro Štěpána typický.⁹³ Pro vskutku odůvodněný soud zbývá ještě určit, v jakých historických a chronologických souřadnicích se autor refutace i souboru nejspíše chopil pera.

Chronologické zařazení refutace a historický kontext

Kromě přesně datovaného instrumentu o univerzitní schůzi (28. května 1403) a oxfordského testimonia (5. října 1406) lze v celém souboru dohledat další čtyři narážky na historické události. Vedle zmínky kompilátora o prezentaci oxfordského dobrozdání na pražské univerzitě na obranu Viklefa a jeho učení je to jednak poznámka v refutaci, že dobrozdání vtrhlo na veřejnost (*prorupit in medium*), že se nestoudně vrhlo takřka až před zraky papeže Alexandra (*usque ad pene summi pontificis Alexandri conspectum impudenter se intulit*), že Viklef byl jako kacír veřejně „svržen z katedry“ a trvale umlčen „nejvyšším vikářem Ježíše Krista“ i se svými spisy (*per verum et summum Iesu Cristi vicarium in publica... idem Wykleff non ut cristianus, sed hereticus detruditur de cathedra et perpetuo sibi et suis dictaminibus nephariis imposito silencio confutatur*) a také že Bůh ho vydal „vrcholu katolické víry“ i s jeho následovníky (*tradidit impium ad fastigium katholice fidei cum suis sequacibus*).

Za logického předpokladu, že celý soubor včetně refutace reaguje na aktuální dění, budou naznačené události jen stěží od sebe výrazně chronologicky vzdáleny. Podle zmínky o Alexandrovi V., který byl papežem zvolen 26. června 1409, je jisté, že refutace i se souborem vznikla po tomto datu. Současně jsme výše dospěli na základě studia rukopisů k poznání, že jejich přibližný terminus post quem non spadá do konce roku 1410, respektive do léta následujícího. Těžiště našeho zájmu se tak ustaluje v letech 1409 a 1410.

Výchozí zmínku kompilátora souboru o předvedení testimonia na Viklefovou obhajobu na pražské univerzitě lze podle stavu současného poznání nejpravděpodobněji spojit s kvodlibetem Matěje z Knína z ledna 1409 a rozruchem, který tehdy na univerzitě způsobil veřejnou prezentací listu Jeroným Pražský.⁹⁴ Jak známo, ten později v Kostnici uvedl, že list mu dal během jeho promluvy nějaký student, aby ho zveřejnil.⁹⁵ A i když také pamětníci a současně svědci jeho vídeňského procesu líčili četbu testimonia více méně jako novinku,⁹⁶ spíše se jednalo o dobře připravené divadlo. Nic to však nemění na faktu, že při té příležitosti se ve známých pramenech list dosvědčuje v Praze a Čechách vůbec poprvé.⁹⁷ Během mimořádně

93) Srov. zvl. *Stephanus de Dolany, Medulla tritici*, sl. 161c: *...ut faciat [tj. Viklef] sibi novae sectae nomen, quia ipse solus est, alii vero de caeteris sunt*.

94) Ke kvodlibetu nověji Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010, s. 214–223, zvláště s. 222–223; F. ŠMAHEL, *Život a dílo*, s. 39–41.

95) *Magnum oecumenicum Constantiense concilium IV*, ed. Hermann VON DER HARDT, Frankfurti – Lipsiae 1699 (dále jen HARDT IV), sl. 644–645.

96) Srov. výpovědi jednotlivých svědků in: *Processus iudiciarius*, s. 15, 18, 22, 28, 31, 34. Jeroným měl testimoniem dokazovat, že Viklef je evangelickým doktorem, protože nebyl ani církví odsouzen, ani upálen.

97) Srov. Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/1*, Praha 1919, s. 313, pozn. 2 a 3.

pestře navštívené univerzitní slavnosti⁹⁸ tak mohlo testimonium vskutku přímo i vtrhnout na veřejnost (*prorupit in medium*), jak o tom souběžně mluví refutace.

Podle refutace ovšem osvědčení dokonce nestoudně vpadlo takřka až před zraky pisánského pontifika Alexandra, čili se dostalo nejméně k jeho kurii. Ač pro toto tvrzení dnes neexistuje jiná přímá opora v pramenech, nemusí být nutně smyšlené. Z literatury je dobře známo, že pražský arcibiskup Zbyněk Zajíc z Házmburka vydal příkaz odevzdat Viklefovy knihy k prozkoumání kvůli bludům v nich obsaženým,⁹⁹ ale také, že se proti jeho nařízení odvolalo k nejvyšší církevní instanci pět studentů a scholárů pražské univerzity, Přibík z Hůžné, Hroch z Podvek, Michal z Drnovic, Jan z Landštejna a fámulus Jeronýma Pražského, Petr z Valencie.¹⁰⁰ Naneštěstí v bádání panuje kolem celé kauzy velká nejistota, vyplývající z chatrnosti dochovaných pramenů. Proto bude užitečné nejprve shrnout současný stav poznání formou menšího exkurzu.

Exkurz k synodálnímu nařízení odevzdat Viklefovy knihy

V moderní kritické literatuře se objevilo hned několik interpretací arcibiskupova nařízení odevzdat Viklefovy knihy. Dlouhodobě sporný je zejména počet příkazů a jejich datace. Především vlivné výklady Václava Novotného, F. M. Bartoše a Jiřího Kejře v zásadě pracovaly s hypotézou dvou arcibiskupových vyhlášek: k první mělo dojít ještě roku 1408, nebo spíše na počátku roku 1409, k druhé během svatovítské synody v červnu 1409. Podle toho pak uvedení autoři také datují následnou exkomunikaci rebelujících viklefidů a odvolání uvedených pěti studentů ještě do první poloviny roku 1409.¹⁰¹

Nověji se dotčenými událostmi zabýval Martin Nodl. Proti dosavadnímu bádání ovšem nepředpokládá, že by arcibiskup vydal před 15. červnem 1409 ještě nějakou jinou dřívější vyhlášku. Klíčová je jeho kritika paměti svědků Jeronýmova vídeňského procesu, neboť na ní badatelé – naposledy zejména Jiří Kejř – stavěli předpoklad ještě jednoho časnějšího arcibiskupova nařízení, protože někteří bývalí pražští univerzitáni kladli Zbyněkem vyhlášenou exkomunikaci rebelujících viklefidů již do počátku roku 1409. Nodl přesvědčivě dokládá, že datování exkomunikace těmito svědky je nanejvýš sporné a nespolehlivé, a proto neexistuje reálný důvod předpokládat jiné nařízení odevzdat knihy než právě to z 15. června. Pokud pak

98) Srov. tamtéž, s. 304.

99) Viz *Pražské synody a koncily*, s. 289, č. 65, čl. 1: *Primo mandatur, quod libros Wicleff infra hinc et festum sancti Procopii in cancellaria reponant propter errores in eisdem contentos corrigendos*. K vydání příkazu srov. také statut z 16. června 1410, tamtéž, s. 291.

100) Text apelace není znám. Zmiňuje se o ní arcibiskup v naposled uvedeném statutu, viz tamtéž, s. 291–292, a kardinál Oddo Colonna v listu pražskému arcibiskupovi ze srpna 1410, viz *Documenta*, s. 402.

101) Srov. V. NOVOTNÝ, *Mistr Jan Hus I/1*, s. 346–349, zvl. s. 347, pozn. 4; František Michálek BARTOŠ, *Čechy v době Husově 1378–1415*, Praha 1947 (= *České dějiny II/6*), s. 317, zvl. pozn. 2 a J. KEJŘ, *Husův proces*, s. 23–30, přičemž nutno zmínit, že Kejř zde revidoval své starší názory z roku 1965, podle nichž byl vydán pouze jeden příkaz již na červnové synodě 1408, viz *Husitský právník M. Jan z Jesenice*, Praha 1965, s. 27–28, zde zvl. pozn. 17.

(někteří) svědci vážou exkomunikaci k nedodržení nařízení odevzdat knihy, muselo k ní dojít až po uvedeném datu. Na základě kritiky stejných svědeckých výpovědí Nodl dochází k názoru, že „arcibiskup (nejmenovitě) exkomunikoval pouze držitele knih, kteří je neodevzdali, a hlasatele viklefských, především remanenčních názorů.“¹⁰² Konsekventně přitom předpokládá, že někdy po arcibiskupově výnosu, tedy po 15. červnu, se proti němu odvolala pětice studentů. Synodální nařízení totiž podle něj dopadlo především na studenty, i když současně v pozadí celé akce vidí z mistrů především Jeronýma Pražského. Otázku, ke komu studenti apelovali, řeší ve stopách Novotného i Bartoše předpokladem, že apelace směřovala buď k budoucímu papeži, nebo ke kardinálskému kolegiu, zatímco apelaci k Řehořovi XII. vylučuje. Vznik apelace má pak za nejpravděpodobnější v době do 4. července, kdy vypršela synodou stanovená lhůta k odevzdání knih.¹⁰³

Argumentace pro existenci pouze jediného arcibiskupova nařízení při červnové synodě 1409 je skutečně závažná, zvláště když existuje dosud nezohledněný pramen, který její konání dosvědčuje přímo, a také naznačuje, že právě tehdy vedení arcidiecéze proti viklefstům nebývale tvrdě zakročilo. V třeboňském rukopisu A 16 se na vevázaném lístku (f. 88rv) nachází neúplný opis výše zmíněného instrumentu Michala z Prachatic o odsouzení 45 článků pražskou univerzitou. Neúplný je proto, že písař Oldřich Kříž z Telče vypustil inserované Viklefovy články a místo nich připojil dvě pozoruhodné poznámky. V první stojí, že 64 mistrů, 150 bakalářů a tisíc studentů z českého (univerzitního) národa odsoudilo níže psané (Viklefovy) články a předložili je arcibiskupovi Zbyňkovi. Druhá praví, že uvedené články byly také odsouzeny na svaté synodě den před svátkem svatého Víta, českého patrona, roku 1409 Janem, řečeným Kbel, vikářem *in spiritualibus*.¹⁰⁴ Zatímco první sdělení se vztahuje ke známé schůzi českého univerzitního národa v koleji U Černé růže 24. května 1408, odsouzení Viklefových článků generálním vikářem Kbelem na svatovítské synodě v červnu 1409 nebylo dosud známo.¹⁰⁵ A přesto, že se jedná o zápis až z druhé poloviny 15. století, nemusí se jednat o smyšlená tvrzení.

Vzhledem k tomu, co o Křížovi a jeho činnosti víme, obě poznámky s nápadně konkrétními údaji nejspíše odněkud opsal, aby si takto utvořil jakousi antologii odsouzení 45 Viklefových článků v Praze.¹⁰⁶ Faktem je, že výpisky znal již František Palacký, který z nich také do svých *Dějin* přejal údaj o počtech mistrů, bakalářů

102) M. NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 192–198, citát na s. 198. Hypoteticky to považuje za důležitý poznatek především vzhledem k okolnostem secese německých mistrů a studentů z Prahy, z nichž někteří – svědci exkomunikace – by tudíž odešli později než v květnu 1409.

103) Tamtéž, s. 300–302. Srov. František ŠMAHEL, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013, s. 78, který rovněž v tomto duchu své názory revidoval.

104) Viz rkp. SOA Třeboň, sg. A 16, f. 88r: *Contra articulos XLV Wikleph: Sexaginta IIIII^{or} magistri, centum quinquaginta baccalarii, mille studentes de natione Bohemorum condempnaverunt et presenterunt articulos infrascriptos domino archiepiscopo Sbynkoni. Qui eciam in synodo sancta sunt condempnati in crastino sancti Viti, Bohemie patroni [15. VI.], sub anno Domini M^o CCCC IX° per Iohannem dictum Kbel vicarium in spiritualibus*. Kříž články zřejmě vypustil proto, že se v rámci ještě jiného opisu instrumentu nacházejí v kodexu níže na ff. 192v–193v.

105) O schůzi U Černé růže naposledy M. NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 187–189.

106) Ke Křížovi jako opisovači rukopisů Jaroslav KADLEC, *Oldřich Kříž z Telče*, Listy filologické 79, 1956, s. 91–102 a 234–238, zde zvl. s. 100–102.

a studentů při schůzi U Černé růže.¹⁰⁷ Jan Sedlák, který si toho povšiml, ovšem již nedokázal říci, odkud přesně z kodexu Palacký čerpal, Václav Novotný pak údaj přešel již zcela bez povšimnutí a ve svém výkladu upozorňuje pouze na počty Štěpána z Pálče (70–80 mistrů), Jana z Příbrami (60 mistrů, takřka 1000 studentů) a také kostnického žalobního článku (40, popř. 50 mistrů).¹⁰⁸ Zatímco však přinejmenším v případě Pálče a Příbrama se jednalo o očitě svědky, kteří mohli namáhat i paměť, u Kříže nic takového nepřipadalo v úvahu. Podle Pálčovy vzpomínky víme, že výše zmíněný notář Michal z Prachatic také o univerzitní schůzi roku 1408 vyhotovil úřední zápis, ten však zůstává neznámý.¹⁰⁹ Zda ho znal náruživý opisovač Kříž, podobně jako jeho instrument z roku 1403, a zda vyšel právě odtud, nelze rozhodnout. Křížův odjinud neznámý údaj o 150 bakalářích může mít však reálný základ, jestliže zbylé dva údaje se nápadně podobají Příbramově vzpomínce, která se ostatně také mohla opírat o nějakou písemnost.¹¹⁰

Podobně nelze smést ze stolu ani druhou Křížovu noticku o odsouzení Viklefových článků Janem Kbelem na svatovítské synodě 1409. Ta se skutečně musela konat 15. června, neboť následující den byla neděle. Zároveň se Jan Kbel, který se angažoval již při odsouzení článků univerzitou v roce 1403, tehdy skutečně dosvědčuje jako generální vikář.¹¹¹ Především však explicitní kondemnace 45 článků úředníkem arcibiskupské konzistoře, tedy zástupcem místní církve, byla nasnadě, neboť šlo o další logický krok předcházejícího vývoje.¹¹²

V českém prostředí články zakázala zastávat nejprve pražská třífakultní univerzita rozhodnutím mistrů regentů. To se však vztahovalo jen na její členy. Podobně i nejednoznačné usnesení mistrů českého univerzitního národa od Černé růže o 45 člancích se vztahovalo opět jen na členy univerzitní korporace. V rámci diecézní disciplinace se sice poprvé s Viklefovými články setkáváme ve statutech říjnové synody roku 1408, ale ani toto nařízení ještě výrazně nepřekračuje nastíněný obzor. Arcibiskup s odvoláním na papežskou autoritu nařídil, aby nikdo uvedené články stejně jako Viklefovy knihy nadržel (*articulos Wikleph et libros non teneant*), aby je nepoužíval při kázání a neučil podle nich ve školách, aby se o nich nedisputovalo a aby nebyly bráněny a vykládány.¹¹³ Předlohou zde byl výrok kardinála Františka

107) Srov. František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* III/1. *Od roku 1403 do 1424*, 3. vyd. Praha 1877, s. 90–91.

108) Srov. J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 125, pozn. 2, a V. NOVOTNÝ, *Jan Hus* I/1, s. 221, pozn. 2. A takto činí i další badatelé, srov. nověji M. NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 188–189, který považuje přinejmenším údaj o 1000 studentech (a bakalářích) za silně nadnesený.

109) Viz *Mgri Stephani de Páleč. Antihus*, in: *Miscellanea husitica* Ioannis Sedlák, ed. Jaroslav V. Polc – Stanislav Příbyl, Praha 1996, s. 366–514, zde s. 470: *...habemus protocolum notarii Michaelis tui compatriote [tj. Jana Husa] de manu sua super illa codempnacione facta.*

110) Srov. *Ex Apologia M. Johannis Příbram*, in: *Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen II*, ed. Constantin HÖFLER, Wien 1865 (= *Fontes rerum Austriacarum* I/VI), s. 138–139.

111) Jestliže J. KEJŘ, *Husův proces*, s. 23–30, synodu datuje do 16. června, jedná se o nepřesnost. O Kbelovi jako generálním vikářem v této době mluví Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské*, Praha 1971 (= *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica*, Monographia 41), s. 129.

112) Srov. J. KEJŘ, *Husův proces*, s. 22–23.

113) Viz *Pražské synody a koncily*, s. 288, nařízení č. 8.

Uguccione z 20. dubna 1408, který mimo jiné zakazoval klerikům i laikům zabývat se vybranými Viklefovými články a názory a přímo i jeho spisy *Dialogus*, *Triologus* a *De universalibus* s výjimkou, kdy s nimi polemizují, a univerzitánům nařizoval odeslat je do Říma.¹¹⁴ V tomto ohledu vyhověl žádosti Ludolfa Meistermannna, aby došlo k zákazu zastávání a šíření vybraných Viklefových názorů a spisů do doby, než o nich rozhodne apoštolský stolec.¹¹⁵ V očekávání definitivního výnosu z Říma se tak arcibiskup v říjnu 1408 zatím, zdá se, jen držel politiky zadržování Viklefových článků a některých knih, aniž by všechny články explicitně odsoudil a všechny knihy nařídil odevzdat.

Během následujících měsíců došlo ovšem jak na domácí, tak na evropské scéně k turbulencím, které radikálně změnily situaci. Na jedné straně se pražští reformisté v čele s Jeronýmem Pražským osmělili i s pomocí oxfordského testimonia k explicitní obhajobě Viklefa během Knínova kvodlibetu. Zároveň se již od roku 1408 množily zprávy o šíření Viklefova učení na bázi 45 článků mimo Prahu i na Moravě, jak o tom názorně vypovídá s nimi polemizující *Medulla tritici* Štěpána z Dolan věnovaná právě Janu Kbelovi.¹¹⁶ Na stranu druhou Řehoř XII. a jeho věrní měli v první polovině roku 1409 jiné starosti, než se zabývat důkladným posouzením a odsouzením Viklefova díla.¹¹⁷

Arcibiskup s podporou konzistoře, metropolitní kapituly i protireformních mistrů musel tedy jednat sám, chtěl-li nápor viklefistů v Praze i jinde v provincii zastavit.¹¹⁸ Proto není důvod pochybovat, že nejen nechal synodou přikázat odevzdání Viklefových knih ve stanovené lhůtě, ale také že pověřil svého generálního vikáře ve věcech víry, Jana Kbelu, aby na stejné synodě explicitně odsoudil všech 45 Viklefových článků, zvláště když byl tento krok logickým předpokladem příkazu odevzdat knihy kvůli napravení bludů v nich obsažených.¹¹⁹ Zároveň by se tím vysvětlilo, proč následná arcibiskupova exkomunikace dopadla nejen na ty, kteří neodevzdali knihy, ale i na ty, kteří nadále hájili Viklefovo učení.¹²⁰ Kromě svědků Jeronýmova procesu to naznačuje i zderazský křižovník a kazatel Johlín z Vodňan († 1416). Také podle něj

114) Výnos vydal František Michálek BARTOŠ, *V předvečer Kutnohorského dekretu*, Časopis Národního musea 102, 1928, s. 107–111, zde zvl. s. 109–110.

115) Viz tamtéž, s. 108, zvl. ...*quousque per s. sedem apostolicam et S. V. fuerit determinatum, quid sit tenendum quidve respuendum de predictis*.

116) Srov. František ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, 2. vyd. Praha 1996, s. 232, a také níže zprávu Johlína z Vodňan.

117) O vývoji schizmatu v této době např. tamtéž, s. 239.

118) Arcibiskup ve statutu z 16. června 1410 sděluje, že odevzdat knihy předešlého roku nařídil *de consilio nostri capituli ac nunnulorum doctorum et magistrorum sacre theologie et iuris canonici*, viz *Pražské synody a koncily*, s. 291.

119) Všimněme si také, že odsouzení 45 článků pražským arcibiskupem, a podle kontextu jedině Zbyňkem, předpokládá i protokol o odsouzení daných článků kostnickým koncilium v květnu 1415, viz HARDT IV, s. 155: *Adversus quos articulos atque libros in Dei virtute exsurgentes Magistri et Doctores universitatum et studiorum Oxoniensis et Pragensis articulos praedictos scholasticus diu post reprobaverunt. Reverendissimi insuper Patres, Archiepiscopi et Episcopi pro tempore Cantuariensis et Eboracensis, sedis apostolicae legati in Angliae, Pragensis, et Bohemiae regnis condemnarunt. Libros etiam ejusdem Wicleff comburendos fore, dictus Archiepiscopus Pragensis, sedis Apostolicae Commissarius in hac parte sententialiter judicavit et eorum, qui superessent, prohibuit lectionem*.

120) Srov. M. NODL, *Dekret kutnohorský*, s. 193–194, kde souhrnně vypovědi svědků k exkomunikaci.

se roku 1408 Viklefových 45 článků rozmohlo v Čechách a nejvíce v Praze, ačkoliv již dlouho předtím za časů arcibiskupů Jana z Jenštejna a Olbrama ze Škvorce údajně jistí lidé některé z nich tajně zastávali, jako například Vojtěch Raňkův z Ježova, jak o tom prý svědčí Jenštejnův spis *De consideratione*. Postupem času pak byli údajně někteří kvůli těmto kacířstvím uvězněni, všichni však byli veřejně exkomunikováni za vyzvánění zvonů a hašení svící vrhaných na zem. A podle Johlína tato klatba, vyhlášená arcibiskupem Zbyňkem, nebyla nikdy odvolána, takže mnozí viklefiště v ní údajně i zemřeli.¹²¹ Ač se pochopitelně jedná o tendenční zprávu, exkomunikaci všech aktivních zastánců Viklefových článků arcibiskupem není důvod z výše uvedených příčin nevěřit.

Že šlo v celém sporu nejen o Viklefovy knihy, ale především o 45 článků, naznačují i další prameny. Podle tzv. *Kroniky univerzity pražské*, která je sice v chronologii velmi nespolehlivá, ale o událostech této doby je dobře informována, poslal arcibiskup na podporu svého postupu proti apelantům ke kurii poselstvo, jehož prvním bodem bylo osvětlit celý spor o Viklefovy články.¹²² A ty se posléze také staly hlavním námětem papežova rozetnutí celé kauzy 20. prosince 1409. Alexandr V. v bule sděluje, že v Praze, v Českém království, Moravském markrabství i v jiných provinciích se objevily bludné články, které zavánějí herezí a rozdělením katolické víry, zvláště v otázce eucharistie. Byly sestaveny odsouzeným arcikacířem Janem Viklefem a zastávány v jeho knihách, a i když byly církví spravedlivě zavrženy (*per ecclesiam iusto iudicio reprobati fuissent*), je nezbytné kvůli zamezení jejich dalšímu šíření jednak zakázat kazatelům kázání k lidu, leda by se dalo v katedrálních, kolegiálních, farních či klášterních kostelech nebo na jejich hřbitovech, jednak nařídít, aby se nikdo jakéhokoli stavu a postavení neodvažoval tyto články veřejně či tajně zastávat, učit nebo jakýmkoli způsobem hájit.

121) Viz rkp. UB Basel, sg. A II 34, ff. 313v–314r: *Anno igitur nativitatis Dominice M CCCC VIII, quando iam prohdolor scisma in ecclesia duravit per annos XXX tempore beatissimi pape et summi pontificis Gregorii XII, invaluerunt iste hereses prescripte [tj. Viklefových 45 článků] in Bohemia et maxime in civitate Pragensi, quamvis longe ante, | temporibus Iohannis et Wolframi archiepiscoporum Pragensium, quidam aliquos ex predictis erroribus occulte tenuerunt, ut patet de magistro Adalberti Ranconis de Ericinio, prout testatur dominus Iohannes predictus, Pragensis ecclesie archiepiscopus tercius et Apostolice sedis legatus secundus in libro suo, quam scripsit De consideratione ad Urbanum papam Sextum. Propter quas hereses tandem successu temporis fuerunt quidam incarcerati, omnes vero fuerunt publice excommunicati campanis pulsatis et candelis extinctis et demum terram proiectis, que excommunicacio fuit lata per reverendissimum in Cristo patrem et dominum Sbinconem archiepiscopum ecclesie Pragensis quintum. Que excommunicacio postea numquam fuit revocata, qua excommunicacione durante multi wiclefiste clausurunt diem extremum etc.* Dané místo reprodukoval a rozebral z Johlínovy protiviklefské *collatio* na Mt 7,19 již Rudolf ŘÍČAN, *Johlín z Vodňan, křížovník kláštera zderazského*, Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná 1929, č. 2, s. 138–142, ale bádání ho dosud, zdá se, nevyužilo. Řičan exkomunikaci spojuje až se Zbyňkovou klatbou z 18. července 1410, čili až s kauzou aplikace Alexandrovy buly, to však nemá tváří v tvář první arcibiskupově exkomunikaci opodstatnění.

122) *Tzv. Kronika Univerzity pražské*, in: FRB V, ed. Josef EMLER, Praha 1893, s. 570: *Hec fuit credencia archiepiscopi et prelatorum ad papam et alios cardinales. Primo quomodo ortum habet omnis regni dissensio propter articulos Wiglefarum*. Kroniku analyzoval Petr ČORNEJ, *Tzv. kronika univerzity pražské a její místo v husitské historiografii*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 23, 1983, s. 7–25, zde zvl. s. 21–23.

Papež proto vyhlašuje rozhodnutí v otázce všech sporů, které se v této věci vedou u kurie: Zbyňkovi, jenž se údajně osvědčil v potírání uvedených bludů, nařizuje, aby s radou čtyř doktorů teologie a dvou doktorů církevního práva z papežské autority nařídil, aby jednak v kostelech či školách a kdekoli jinde uvedené články nikdo neučil, nebránil ani neschvaloval, takže kdo by konal opak, bude trestán jako kacíř a za toho bude všemi považován; jednak aby si nikdo netroufal kázat v Praze lidu, leda v řečených kostelech. Ty však, kdo si řečené bludné články troufnou zastávat a učit, a také ty, kdo jim budou naslouchat a v daných bludech je budou obhajovat, jedno jestli mistry teologie či kněze nebo kleriky – leda by řečené články slavnostně a veřejně odvolali (*revocaverint*), trvale se jich odřekli (*abiuraverint*) a také by ukázali knihy, traktáty či kvaterny arcikacíře Viklefa, které v sobě obsahují řečené články, pokud je mají, a arcibiskupovi by je odevzdali, aby byly odstraněny z očí věřících – ty všechny i ty, kdo by bránili vykonání řečených věcí, papež k tomu nařizuje Zbyňkovi donutit bez možnosti odvolání buď jejich zatčením nebo jinak i s pomocí světského ramene, bude-li třeba.¹²³

Ačkoliv se jedná o notoricky známou písemnost, v literatuře se až příliš často její tenor vztahuje v souvislosti s Husem pouze na v ní obsažený zákaz kázání v pražských soukromých kaplích, přitom je zjevné, že šlo primárně o Viklefovy články a jejich šíření. Jejich stoupenci se vůbec poprvé z papežské autority označují za kacíře a navrhují se také tak trestat. Vyjdeme-li pak z předpokladu, že Zbyněk Zajíc usiloval o zpětné potvrzení svých starších postupů proti viklefstům, mohla být již Kbelova synodální kondemnace 45 článků v červnu 1409 spojena s požadavkem jejich odvolání a odpřisáhnutí, za což v opačném případě následoval trest klatby. Tentokrát se to však mělo stát na základě odborného dobrozdání přísedící komise teologů a kanonistů.

Vrátíme-li se po tomto delším, ale užitečném exkurzu k refutaci *Universalis orthodoxe fidei*, její tvrzení, že testimonium nestoudně vtrhlo takřka až k očím Alexandrovým, se dá nejlogičtěji vyložit tak, že bylo součástí uvedené apelace pěti pražských studentů a spolu s ní se dostalo k Alexandrově kurii. To by také chronologicky odpovídalo domněnce, že k odvolání došlo až po 15. červnu 1409. Obsah apelace sice dnes neznáme, ale z nedatovaného nařízení Alexandra V., jímž prošetření celé kauzy svěřil auditorovi papežského paláce Jindřichovi Krumhaltovi z Westerholze, víme, že reagovala na procesy, mandáty a výnosy pražského arcibiskupa a jeho oficiálů vyhlášené proti těm, kdo vlastní Viklefovy knihy a kdo hájí, jak se prý falešně tvrdí, jisté názory ohledně těla Kristova. Opět se tak potvrzuje, že šlo nejen o odevzdání Viklefových knih, ale také o zastávání jeho bludného učení. A všimněme si, že ve hře byly i výnosy metropolitových oficiálů!¹²⁴

123) Viz *Acta summorum pontificum* I, s. 277–279, č. 419.

124) Viz již výše zmíněný list kardinála Colonna Zbyňkovi z Házmburka ze srpna 1410, kde je *missio* inserována, *Documenta*, s. 402: *a nonnullis praetensis generalibus processibus, mandatis, munitio-nibus et sententiis aliisque injuriis contra tenentes seu habentes libros quondam Joannis Wiclef, et, ut false asserebatur, defendentes certas praetensas opiniones circa sacramentum corporis domini nostri*

Tehdy si lze jen těžko představit, že by v daném sporu s arcibiskupem, navíc před nejvyšší soudní instancí církve, zpečetěný názor oxfordské univerzity zůstal ležet ladem. Naopak, byl to trumf v rukách apelantů, který by částečně odůvodňoval jejich sebevědomí přenést celý spor ke kurii, což bylo samo o sobě zlomové.¹²⁵ Ostatně podobnou příležitost poukázat ve sporu o Viklefovu pravověrnost na testimonium si o dva roky později nenechal ujít ani Jan Hus, byť jen v polosoukromém sporu s členem anglického poselstva Janem Stokesem.¹²⁶ Pokud navíc uvěříme Martinu Nodlovi, že v pozadí apelace stál z mistrů více než jiní Jeroným Pražský, nabízel by se to i z tohoto důvodu. Poznali jsme, že Jeroným byl patrně vůbec první, kdo s testimoniem veřejně na půdě univerzity operoval a k jeho užití v rámci apelační strategie mohl radit i tentokrát.

Přejdeme-li k druhé historické narážce v refutaci, podle níž byl Viklef veřejným rozhodnutím nejvyššího Kristova náměstka svržen z katedry a trvale stížen mlčením i se svými spisy, může se za ní hypoteticky skrývat vedle již představené buly Alexandra V. z 20. prosince 1409 také odsouzení Viklefa a jeho spisů Janem XXIII. dne 2. února 1413. Tato možnost je však nepravděpodobná, neboť součástí papežova výnosu bylo nejen odsouzení Viklefových knih, ale přímo i nařízení je spálit, o němž refutace nic neví.¹²⁷ Zároveň kdyby text vznikl v době, kdy byl již Alexandr V. po smrti, jistě by to autor v souvislosti s jeho jménem zmínil. Naopak se nabízí předpoklad, že obě zmínky o papeži se v textu vážou k jedné osobě,¹²⁸ nehledě na to, že rok 1413 byl již relativně vzdálen době, kdy se testimonium objevilo v Praze na veřejnosti. Navíc výraz radosti z toho, že Bůh vydal Viklefa i jeho stoupence nejvyšší instancí katolické víry, se velmi dobře hodí právě na vývoj kauzy kolem apelace pěti studentů.

Pokud tedy autor považoval Alexandra V. za živého a vládnoucího papeže (zemřel 3. května 1410) a současně nic neví nejen o spálení Viklefových knih v Římě v únoru 1413, ani o tomtéž 16. července 1410 v Praze, a dokonce ani o rozhodnutí arcibiskupa Zbyňka knihy spálit z 16. června, můžeme předpokládat, že po peru sáhl již před tímto datem. Přejmenším Štěpán z Dolan by sotva znalost arcibiskupova rozsudku zamlčel, jestliže se již roku 1408 v *Medulla tritici* netajil tím, že věrní církvi by se měli nejen odvrátit od Viklefových spisů, nýbrž by je měli

Jesu Christi, conjunctim et divisim, per D. Sbynconem archiepiscopum Pragensem seu ejus officiales in partibus factis et promulgatis...

125) Srov. J. KEJŘ, *Husův proces*, s. 33–34.

126) K celé kauze srov. Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus 1/2*, Praha 1921, s. 5–8, a nověji v souvislosti s testimoniem zvl. M. VAN DUSSEN, *From England*, s. 88–89 a 99–102.

127) Štěpán z Dolan jako její potenciální autor o odsouzení Viklefa římským koncilem a Janem XXIII. pochopitelně věděl. Jednak to nepřímou dokládá výše uvedený opis příslušné buly v kodexu Cerr II 364, ale přímo i pasáž v jeho *Dialogus volatilis*, sl. 447ab. Ta je sice formulačně velmi podobná narážce na odsouzení Viklefa v refutaci a nechybí ani dobrořečení Boha, že (trestu) vydal bezbožného, na rozdíl od refutace je zde však zdůrazňováno právě (s)spálení Viklefových knih.

128) Refutace naznačuje zavržení Viklefa a jeho spisů papežem jako veřejný akt v přítomnosti kurie, k tomu srov. také *Chronicon Lipsiense*, in: *Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen I*, ed. Constantin HÖFLER, Wien 1856 (= *Fontes rerum Austriacarum I/II*), s. 11: *Et Johannes Wykleff per eundem [tj. Alexandrum V.] ore proprio dampnatus et heresiarcha publice promulgatus.*

rovnou spálit,¹²⁹ a jestliže také později ve svém *Antihusovi* arcibiskupovo rozhodnutí i vlastní spálení knih obšírně připomíná a schvaluje.¹³⁰ Na rozdíl od jiných událostí se navíc v refutaci o umlčení Viklefa a jeho spisů mluví v přítomném čase, což vyvolává dojem aktuálního dění, jehož přínos chtěl autor pro své účely obratem zužitkovat. A snad dokonce mu mohlo být i podnětem, aby se s čerstvou výzbrojí oxfordskému dobrozdání a tím i trumfu v rukou viklefišťů postavil.

Jestliže jsme dospěli k závěru, že vše zatím ukazuje na Štěpána z Dolan jako autora všech uvedených narážek, včetně té o prezentaci testimonia na univerzitě, ale také té o jeho zaslání ke kurii, musíme se nyní ptát, zda mohl uvedenými informacemi disponovat. Podle Rudolfa Hikla mu novinky z Prahy poskytoval převor smíchovské kartouzy Zahrady Panny Marie, Markvart z Vartenberka,¹³¹ který se podle barokní letopisecké kartuziánské tradice přímo účastnil bojů a disputací o Viklefa a proti Husovi horlil slovem i písmem.¹³² I když to nelze ověřit, pravdou je, že Markvart roku 1417 raději kartouzu se svolením generální kapituly opustil a skrýval se zřejmě v Brně.¹³³ Ale již jen Štěpánovy spisy a neméně i dochované dolanské rukopisy, jak jsme mohli poznat, dosvědčují, že neměl problém jistým penzem informací a dokumentů z pražského prostředí disponovat. Jako příklad lze uvést jeho vlastnoruční poznámky o pražské defenestraci a následném vypálení smíchovské kartouzy v létě 1419 v jednom z rukopisů, které nejspíše vznikly právě na základě relace převora Markvarta.¹³⁴

V případě Alexandrova rozhodnutí, které se do Prahy dostalo nejpozději kolem 9. března 1410,¹³⁵ však autor nemusel být odkázán jen na informace z metropole ani na pozdní publikaci byly arcibiskupem při červnové synodě. Dochovala se totiž listina, kterou Alexandr V. vydal nejspíše někdy po 12. lednu 1410 v Bologni, v níž informoval přední české a moravské pány Jindřicha z Rožmberka († 1411), Oldřicha Vaváka st. z Hradce († 1412), Alše z Kunštátu a z Lysic († 1426), Bočka st. z Kunštátu a z Poděbrad († 1417), Jindřicha Škopka z Dubé (ca. † 1416) a Lacka z Kravař († 1416) o tom, že pražskému arcibiskupovi poslal zákaz zastávání a šíření Viklefových článků a žádá je, aby arcibiskupa v hubení kacířů podporovali. Základem listu je obsah Alexandrovy buly s tím, že byly vypuštěny záležitosti s úzkou vazbou na Prahu, jako byl zákaz kázání v soukromých kaplích či koncese arcibiskupovi, že může žádat

129) *Stephanus de Dolany, Medulla tritici*, sl. 287b: *Et utique poterunt et debent fideles Ecclesiae, tuae vertiginis spiritum spernere, et cautius tua scripta, non solum declinare, sed et ignibus concremare.*

130) Srov. *Stephanus de Dolany, Antihuss*, sl. 384–386.

131) R. HIKL, *Štěpán z Dolan*, s. 13 a 23. Také J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 131, předpokládá, že Štěpán byl v čilém spojení s Prahou.

132) Oním letopisem je *Syntagma historicum Cartusiarum Regni Bohemiae* ze 17. století, viz František DVORSKÝ, *Založení kláštera Valdického Albrechtem z Waldštejna*, *Časopis Musea království českého* 75, 1901, s. 179–204, zde s. 183–184. Právem je ovšem k tomuto podání zdrženlivý Miloslav JAKUBIČKA, *Kláster Zahrada sv. Máří řádu kartuziánského na Újezdě v Praze*, *Časopis Musea království Českého* 86, 1912, s. 245–257, 312–322, 454–467, zde s. 456 a 458–459.

133) M. JAKUBIČKA, *Zahrada sv. Maří*, s. 459.

134) O tom nověji Š. KOHOUT, *Báseň Gaude*, s. 9–10.

135) Srov. *Chronicon Lipsiense*, s. 11: *Ibidem etiam mandatum procedendi contra Wickleff ac fautores et defensores ejus emanavit, venitque pragam circa dominicam Judica me deus.*

odevzdání Viklefových knih.¹³⁶ Základní sdělení Alexandrový byly tedy mohlo být známo na Moravě stejně rychle jako v Praze, a tedy i v dolanské kartouze, zvláště když jsme výše poznali, že v jejich rukopisech se zrcadlí schopnost majitelů získávat dokumenty adresované i na Moravě usazeným šlechticům.

Dalším informačním zdrojem pak byla pochopitelně blízká Olomouc, jak o tom svědčí výše zmíněné dolanské opisy pražského synodálního statutu z 16. června 1410, podle nichž byl statut i s inserovanou bulou Alexandra V. a zmínkou o apelaci studentů v sídle moravských biskupů publikován o měsíc později.

Štěpán z Dolan jako autor refutace a kartuziánská tradice editování jeho díla

Na základě výše uvedených zjištění lze tedy důvodně usuzovat, že to byl právě dolanský převor Štěpán Šrám, kdo se mohl cítit zveřejněním a šířením údajného oxfordského testimonia takřka osobně dotčen a kdo tedy nejspíše na jaře roku 1410 vzal do ruky pero a s vědomím protiviklefské buly Alexandra V. a v souladu se svými stylistickými schopnostmi záměrně anonymně formou otevřeného listu sepsal jeho výše uvedenou refutaci. Tím ovšem padá i domněnka Jana Sedláka, který za ní a jejím šířením hledá stále ještě v Praze přítomné německé mistry. Naopak, text velmi dobře chronologicky i věcně zapadá do celku protiviklefských a protihusitských děl dolanského převora určených primárně kněžím.¹³⁷ Ve Štěpánovo autorství refutace ostatně bez větších pochyb věřil již koncem 18. století učený správce vídeňské dvorní knihovny Michael Denis († 1800).¹³⁸

A byl to také nejspíše převor Štěpán, kdo vyvrácení oxfordského listu pro větší přesvědčivost a názornost učinil součástí komentovaného souboru notářského instrumentu o odsouzení Viklefových článků pražskou univerzitou a oxfordského testimonia. Pověstná kartuziánská péče o knihy a texty a také mimořádně dobře zachovaná dolanská knihovna dosvědčují, že britký polemik se k těmto textům od roku 1411 vracel a že byly v kartouze opisovány ještě i o dvě desítky let později po jejím přesunutí do Olomouce.¹³⁹ Jiné rukopisy ovšem naznačují, že soubor se dostal nejen za zdi kláštera, ale i země. Zřejmě ještě v průběhu roku 1410 prošel rukama bývalého oxfordského studenta, profesora teologie ve Vídni augustiniána Bertholda Puchhausera z Řezna. Snad si jej opatřil v souvislosti s vídeňským procesem Jeronýma Pražského skrze nějaké osobní pouto s kartuziány.

Na těsné spojení trojdílného souboru se Štěpánovým dílem upozornil ovšem na základě výše popsaného kodexu Cerr II 364 i dosud jediný editor Šrámových

136) Viz *Acta summorum pontificum* I, s. 280–281, č. 423.

137) J. BRADÁČ, *Poslední kartuziánský devotista*, s. 5.

138) M. DENIS, *Codices Manuscripti*, sl. 1617: *Facile credam hujus etiam Refutationis Autorem esse Stephanum Carthus. quae incipit: Uniuersis orthodoxe fidei...* Jeho slova se váží k popisu výše zmíněného rukopisu ÖNB Wien, sg. 3149.

139) Ke knihovně srov. Eduard PETRŮ, *Regionální prvky rukopisů a jejich význam pro literární historii*, Knihovna. Vědecko-teoretický sborník 1962, s. 59–78, zde s. 68–74; I. HLAVÁČEK, *Poznámky ke knihovně*, a Radim Tomáš ČERNUŠÁK, *Knihovna dolanských kartuziánů jako historický pramen*, in: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska* 1996, Brno 1997, s. 30–34. Uvedení autoři ovšem pomíjejí cenné dolanské rukopisy uložené v Moravském zemském archivu v Brně.

polemik, benediktin Bernhard Pez († 1735).¹⁴⁰ Ten se svým bratrem shromažďoval materiál z rakouských, bavorských a švábských konventů k realizaci ambiciózního projektu – repertoria benediktinských autorů a jejich děl (*Bibliotheca Benedictina Generalis*). Během něj uzrála myšlenka publikovat ve dvou vícesvazkových řadách získané dosud neuveřejněné prameny. A právě v druhé, teologicky orientované řadě *Thesaurus Anecdotorum Novissimus* poprvé vydal tiskem čtyři hlavní protihusitské spisy Štěpána z Dolan. Ve skutečnosti se o to ale zasloužil především Pezův spolupracovník, kartuzián z dolnorakouské Jemnice (Gaming) Leopold Wydemann († 1752). Tomu navíc pomáhal jeho řádový bratr z Olomouce Ignác Tetzelt († 1748), s jehož podporou Wydemann objížděl moravské knihovny, Štěpánovy traktáty opisoval a připravoval k vydání. A právě v jeho materiálech se dochoval i opis refutace *Universalis orthodoxe fidei* podle uvedeného dolanského kodexu.¹⁴¹

Příběh vyvrácení oxfordského testimonia je i bez ohledu na otázku autora nejen dalším cenným svědectvím o mnohotvárnosti sporu o Viklefa a jeho 45 článků na počátku 15. století v Čechách a na Moravě, ale také zrcadlem badatelského úsilí napříč staletími, které refutaci sice opakovaně bralo na vědomí, ale dosud jí nedalo příležitost vejít ve známost v plném znění a relevantních historických souvislostech.

Ediční poznámka

K edici refutace jsem použil sedm rukopisů z 15. století, jejichž literární kontext v kodexech je popsán výše. Rozpadají se do dvou skupin. První, lepší skupinu tvoří tři rukopisy původně z dolanské, respektive olomoucké kartouzy. Za výchozí jsem zvolil brněnský rukopis Cerr II 234 z roku 1432. Jen nevýrazně horší jsou dva opisy refutace v brněnském kodexu Cerr II 234 (sigly B a C) z roku 1411 nebo z doby o málo pozdější. Druhou derivativní skupinu s *lectiones faciliores* tvoří mnichovský rukopis Clm 26676 snad již z roku 1410, vídeňský 3149 nejspíše z roku 1417, třeboňský A 17 a štýrskohradecký 940. Zápis mnichovského rukopisu je částečně porušen vlhkostí a na několika málo místech není zcela čitelný. Upozorňuji na to v kritickém aparátu. V benediktinské knihovně v Melku se také v kodexu 145 (1073) dochoval opis refutace, který ve dvacátých letech 18. století vlastnoručně pořídil pro ediční projekt Bernharda Peze kartuzián a knihovník v dolnorakouské Jemnici (Gaming) Leopold Wydemann.¹⁴² Jak vyplývá z jeho poznámky na foliu 184r, opis pořídil ze stejného olomouckého kartuziánského manuskriptu, z něhož opsal traktát Štěpána

140) Srov. Bernhard PEZ, *Dissertatio Isagogica in tomum IV*, in: *Thesaurus anecdotorum novissimum IV/2*, ed. Týž – Leopold Wydemann, Graz 1723, s. XI–XII, zvl.: *Quae cum aut edita jam omnia sunt, aut non adeo arcte cum Stephani Opere connectantur, a nobis praetermissa sunt*.

141) O celé věci nověji pojednala Christine GLASSNER, *Neuzeitliche Handschriften aus dem Nachlass der Brüder Bernhard und Hieronymus Pez in der Bibliothek des Benediktinerstiftes Melk*, Wien 2008, s. 7–13. Viz také následující ediční poznámku. Tetzeltovu pomoc zmiňuje Š. KOHOUT, *Báseň Gaude*, s. 17, pozn. 48, na základě přípisku v rkp. MZA Brno, fond G 12, sg. Cerr II 303.

142) Odkazují na všechny relevantní texty, pojednané výše, rkp. Stiftsbibliothek Melk, sg. Cod. 145 (1073), ff. 179r–180r (instrument 1403), 180r–181r (oxfordské testimonium 1406), 181r–183v (refutace testimonia *Universalis orthodoxe fidei*); na ff. 185r–190v pak také ještě synodální statut 1410

z Dolan *Medulla tritici*, čili z výše uvedeného rukopisu Cerr II 364.¹⁴³ To je také důvod, proč tento opis pro restituci textu nevyužívám.

Citáty vyznačuji kurzivou. Zjevné nebo velmi pravděpodobné písařské chyby neuvádím. V edici používám následující latinské zkratky: *corr.* – *correxuit*, *correxerunt*; *om.* – *omisit*, *omiserunt*. Při přepisu textu jsem vycházel z Pravidel pro transkripci latinských rukopisných textů Bohumila Ryby.¹⁴⁴ Za užitečné připomínky k edici vděčím Janě Zachové.

Stephanus de Dolany (?)

Refutatio testimonii universitatis Oxoniensis de vita et doctrina Iohannis Wyclef (*editio critica*)

A – cod. Moravský zemský archiv Brno, G 12, sg. Cerr II 234, ff. 20v–22r

B – cod. Moravský zemský archiv Brno, G 12, sg. Cerr II 364, pp. 293–299

C – cod. Moravský zemský archiv Brno, G 12, sg. Cerr II 364, pp. 333–338

D – cod. Bayerische Staatsbibliothek München, sg. Clm 26676, ff. 2r^b–3r^a

E – cod. Österreichische Nationalbibliothek Wien, sg. 3149, ff. 189v^a–191r^a

F – cod. Státní oblastní archiv Třeboň, sg. A 17, ff. 249r–250r

G – cod. Universitätsbibliothek Graz, sg. 940, ff. 134r–135v

A 20v | Sequitur littera in contrarium contra Wykleph

1

B 294, | Universalis orthodoxe fidei filiis et filiabus pari Iesu Cristi fide coequalibus,
E 189v^b carissimis militantis et sancte civitatis Ierusalem sexus promiscui universitas
consona fructum catholice fidei centesimum heretice pravitatis hostium subla- 5
ta formidine in celestibus feliciter adipisci.

C 334 Laudemus, dilectissimi, segregatos de nacionibus Veteris et Novi | testamen-
ti cristiane fidei duce gracia directores et propungnatores strennuos, patres
nostros! E quibus pro patribus nati filii, omnis terre facti principes, apostoli
sancti, terribiles ut castrorum acies ordinati, primi conflictus fecere certamina, 10
dum *in omnem terram exivit sonus eorum et in fines orbis terre verba eorum
ad dandam scienciam salutis in remissionem peccatorum*. Ecclesiam catholicam

o odsouzení a spálení Viklefových knih. Wydemann ovšem opsal i list Kortelangenovi s kolací *Exsurgens Maria*, viz tamtéž, sg. Cod. 1921 (1631, 1818), ff. 206r–215v.

143) Tamtéž, sg. Cod. 145 (1073), f. 184r: *Omnia hic inclusa una cum processu Sbinconis archiepiscopi contra Hussitas contineri in codice Olomucensis Cartusiae, ex quo Stephani Medullam tritici descripsi, excepto Thomae Canturiensis testimonio, quod in Gemnicensis codice inveni. Dedit ille Thomas dictum testimonium anno translationis suae XV [tj. 1411] nam anno 1396... ex Eboracensi ad Canturiensem translatus fuit*. Cituji podle Ch. GLASSNER, *Neuzeitliche Handschriften*, s. 54. Z toho je zřejmé, že Wydemannovi se do ruky dostala také ještě jiná refutace oxfordského osvědčení, kterou formou listu vydal 8. května 1411 canterburský arcibiskup Thomas Arundel. O ní nověji M. VAN DUSSEN, *From England*, s. 88–89.

144) V obsáhlém výběru je nověji zpřístupnili Dalibor HAVEL – Helena KRMÍČKOVÁ, *Paleografická čítanka. Literární texty*, Brno 2014, s. 89–93.

- quasi quadris et vivis lapidibus traditis ad supplicia suis corporibus edificare et proprii sanguinis effusione consolidare ceperunt, qui et voce consona cum
15 etatis primeve patribus tempus coaptantes temporari pariter sic clarissimo lumine effulsere seculis, ut quia verum sit dicere: Fundamenta Syon in montibus sanctis civitas Dei Ierusalem. Etsi gencium, Iudeorum et hereticorum cruentis agminibus depopulata perfide crebrius oppungnatur, non tamen expungnatur, *quia non commovebitur in eternum.*
- 20 Laudate preterea, | dilectissimi domini, in sanctis eius Gregorio, Ambrosio, E 190^r
flore doctorum Ieronimo, Augustino et aliis super numerum doctoribus egregiis, quorum sunt in ecclesiis nota et in celis scripta nomina, qui Iesu Christi et apostolice veritatis secuti sunt vestigia | et quasi finitimarum sibi civitatum B 295
etsi diversorum ordinum, | unius tamen recte fidei, corde et pietatis opere G 134^v
25 unanimes. Alii cavernis inclusi, alii in desertis et montibus vagi, sanctitate vite precipui, alii monastice discipline | regulis subditi paupertate voluntaria, castitate et obediencia fundati, alii popularibus | in Domino ministeriis dediti, in medio prave et perverse nationis honeste conversacionis exemplares et fulgidi, alii sanctorum et salutis sciencia prediti doctores effecti summe catholici, alii
30 quoque proprii effusione sanguinis laureati contemptibiles impiarum nacionum seculis effecti, | sed in hiis pro amore Iesu Christi dulciter voluntarii, in fide stabiles, in bonis operibus et virtutum profectibus locupletes velut clara refulgent luminaria ad honorem et decorem ecclesiastice discipline.
- In hiis ergo *iubilate Deo omnis terra, servite Domino in leticia.* Equidem hii
35 omnes testimonio fidei probati in Cristo Iesu, Domino nostro, | inventi sunt F 249^r
laude digni. Sed o vos omnes, qui transitis per universe | carnis viam, attendite E 190^r
et videte, si non sit horroris et grandis erroris pariter indicium, sed et honoris excidium illinc preferre et laudum testari preconia, ubi in divini metus exterminium atque debite sibi latrerie et ecclesiastice yerarchie convicium manifestis
40 arguciis impingwata, dilatata, superbe cervicis presumpcionibus | et subtiliter dolosis debachata tradicionibus heretica perversitas maxime a viris sancte B 296
sciencie et naturalibus eruditis dictionibus et litteris zelo domus Domini in validis clamoribus debuit condempnari?
- Prorupit siquidem in medium et usque ad pene summi pontificis Alexandri
45 ri conspectum impudenter se intulit quedam, ut credimus, sacrilege laudis epistola in partem archiheretici magistri Wykleff sub venerabili nomine cancellarii et universitatis Uxoniensis. Quod minime putamus, quin potius, ut presumitur, eandem sic confictam epistolam viri tumultus Babilonici ut araneorum telam momento deditam subtiliter quidem, sed invalide texu-
50 erint eandem; qua ordita est levitate levius dirumpenda. Cuius utique rationis propositum tanto probabilius asseritur, quanto iusti Dei vero iudicio per verum et summum Iesu Christi vicarium in publica cardinalium, archiepiscoporum, episcoporum | et diversorum sacre congregacionis | diversi ordinis clericorum | idem Wykleff non ut cristianus, sed hereticus detru-
55 ditur de cathedra et perpetuo sibi et suis dictaminibus nephariis imposito silencio confutatur. Qui utique si rationis debite modus aspicitur, | nec aliter D 2^v^b

nec alias poterat vivere quam docere. Ideoque animadversione iustissima in suis anathematisatur comentariis et fulminatis contra eundem sacris processibus condempnatur. Benedictus Deus, qui tradidit impium ad fastigium
 G 135r katholice fidei cum suis se|quacibus conturbatum. 60

B 297 | Hinc solerter advertite, karissimi, si pro laude illius esse debeat et valeat hec epistola: *Universis sancte ecclesie filiis cancellarius universitatis Uxoniensis etc.*

Dum ergo in eadem epistola sic scribitur: *Quia strennuorum facta, proborum laudes et merita perpetuo non condecet silencio pretermitti, ut ipsa relacione continua in sui testimonium et alienum exemplum fama veriloqua predicet in* 65

remotis etc., hec itaque convenienter edita eciam stilo Sancti spiritus scribentis velociter exarari poterunt, si in eiusmodi laudis capacem veritatis servato moderamine transmittantur, ubi autem in fastidium et non fastigium ibidem sic dicitur: *Hinc est, quod speciali benivolencia super universitatis nostre quon-*

E 190v^b *dam filio Iohanne | Wykleff sacre theologie professore secundum suorum morum exigenciam corde, voce et scriptura suas condiciones in vita laudabiles fuisse* 70

attestamur, cuius scienciarum profunditatem ac redolentis fame suavitatem ad fidelium noticiam pervenire cupimus, quo sue conversacionis maturitas et labo-

C 337 *rum assiduitas ad Dei laudem, proximorum | salutem ecclesieque profectum evidencius tendere dinoscuntur etc.* usque ibi: *Inter omnes nostre universitatis, ut credimus, scripserat sine pari.* 75

O Deus, qui *iustus es et rectum iudicium tuum*, nonne consideras, quia temeritatis est hec inveccio, non veritatis propositio? Quomodo enim hunc hereticum ausi sunt describere sacre theologie professorem et non pocius,

B 298 quantum in eo fuit, corde, voce | et scriptura destructorem? Corde ergo, voce 80

A 22r et calamo hic magister hereticus, non professor, | sed profusus et impudens proditor fuit Sancte scripture, sicut hec in suis libellis Dyalogo et Trialogo et figmentis suis aliis pluribus nequiter sunt tradita et, sicut manifeste cernitur,

D 3r^a in aquilonis olla fervida nequaquam ecclesie sancte, sed adulterinis filiis sunt excocta. Unde sicut lota sus semel in luti iterum plus delectatur volutabro 85

quam fonte limpidissimo, ita hic magister neglecta omnium sanctorum et doctorum | ecclesiasticorum veritatis lumine clarissimo contra sancte tradicionis

E 191r^a ritum ecclesiasticum *ambulavit in tenebris* proprii sensus spiritu vertiginis; et si hinc et inde dampnabiliter, maxime tamen contra omnis laudis institucionem dignissimam venerabilis sacramenti corporis et sanguinis Domini nostri

Iesu Cristi, in quo non solum gentilium errorem et stulticiam, sed et Iudaicam perfidiam perdicione socia publicis tradicionibus impudentissime concelebrat et confirmat.

Quali igitur providencia maturorum virorum ausa fuerit tam grandis heretici asseverare morum honestatem, divine laudis ecclesieque sancte profectum, qui

C 338 utique non veritatis doctor, sed falsitatis et mendaciorum | fabricator et heretice pravitatis exquisitus coctor potenter et patenter | pariter fuerit sine pari? 90

G 135v Liquant igitur culicem et camelum gluciunt, qui propter quasdam humane subtilitatis | sophisticas normulas et ad doli | preludeum intromixtas per eundem veritati consonas scripturas aliquas hunc hereticum laudibus attollunt. 100

F250r|B299

Vivit dominus Salvator Israel invictus, rex magnificus et iudex equissimus, quod laus hec hominis impii et ypocrite adinstar puncti fuerit. *Quia virum iniustum mala capient in interitu*, notus iam non in Iudea, sed et in universali ecclesia | sancta obstinacionis sue nepharie exitus horribilis conprobavit. A quo et suis dogmatibus toxicis fideles cristicolas universaliter singulos et singulariter universos visitet, protegat et defendat Iesus Cristus universorum Dominus, qui in Trinitate perfecta solus unus et verus Deus vivit et regnat per infinita secula seculorum. Amen. Datum ubi supra etc. E 191^r^b

Loci

9 pro – principes] cfr Ps. 44, 17 || 10 terribiles – ordinati] cfr Cant. 6, 3.9 || 11 in¹ – eorum²] Ps. 18, 5 || 12 ad – peccatorum] Luc. 1, 77 || 13 quadris – edificare] cfr Is. 9, 10 || 16 / 17 Fundamenta – Ierusalem] cfr Ps. 86, 1-3 || 19 quia – eternum] Ps. 124, 1 || 34 iubilare – leticia] Ps. 99, 2 || 44 / 45 Alexandri] *Alexandri V (1409-1410)* || 46 / 47 epistola – Uxoniensis] *edita 5 X 1406* || 51 / 60 iusti – conturbatum] cfr *Acta Summorum Pontificum res gestas Bohemicas aevi praehussitici et hussitici illustrantia* I, ed. Jaroslav ERŠIL, Praha 1980, p. 277-279, n. 419 || 62 / 66 Universis – remotis] e. g. *Concilia Pragensia 1353-1413*, ed. Constantin HÖFLER, Prag 1862 (= Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften V/12, 1861-1862), p. 53 || 69 / 76 Hinc – pari] *ibidem* || 77 Deus – tuum] Ps. 118, 137 || 82 Dyalogo] cfr *Iohannis Wycliffe Dialogus sive speculum ecclesie militantis*, ed. Alfred W. POLLARD, London 1886; Trialogo] cfr *Joannis Wiclif Trialogus cum supplemento Trialogi*, ed. Gotthard Viktor LECHLER, Oxonii 1869 || 88 ambulavit – tenebris] e. g. Is. 50, 10; spiritu vertiginis] cfr Is. 19, 14 || 102 quod – fuerit] cfr Iob 20, 5 || 102 / 103 Quia – interitu] Ps. 139, 12

Apparatus criticus

1 Sequitur – Wykleph] Hec responsalis littera que sequitur ponitur etc. supra de verbo ad verbum *B 293*, Responsalis ad ipsam que enervat vigorem eiusdem littere per rationes et scripturas etc. *C 333*, Sequitur responsalis ad ipsam que enarrat vigorem eiusdem littere per rationes et scripturas etc. *E 189v^a*, Sequitur responsalis ad ipsam que enarrat vigorem eiusdem littere per rationes et scripturas *G 134r* || 3 Universalis] *Universis EG*, *Universis incipiunt D 2r^bF 249r*; filiiabus] filialibus *B* || 9 pro] *om. DF* || 10 acies] *om. E*; fecere] *facere CEG* || 11 exivit] *exiret F*; et – eorum] *om. EG* || 14 / 26 effusione – discipline] *textus humore laesus D* || 14 consolidare] *confederare F* || 15 pariter] *om. A* || 16 effulsere] *effulserunt EG*; quia] *om. C*; Syon] in *Syon F* || 17 cruentis] *currentibus F* || 18 perfide] *perfidie F* || 19 conmovebitur] *movebitur DEFG* || 21 doctorum] *doctore EFG* || 25 alii] *om. G* || 26 discipline] *disciplinis EG* || 28 honeste] *honestate DEFG* || 29 summe] *sunt F* || 30 quoque] *vero F* || 31 Cristi] *om. G* || 32 clara] *clare F*; refulgent] *fulgent E* || 37 sit] *om. F* || 38 preferre] *proferre B* || 40 dilatata] *et dilatata DF* || 44 et] *ut DEFG*; ad pene] *ad DEFG*, *om. C* || 45 / 56 impudenter – aspicitur] *textus humore laesus D* || 47 Uxoniensis] *Oxoniensis CDEFG* || 49 / 50 texuerint] *texuerunt EFG* || 50 eandem] *eadem ex eandem corr. BC*; ordita] *ordinata DEFG* || 51 iusti] *iusti ex iusto corr. F*, *iusto D*; Dei vero] *vero Dei G* || 54 / 55 hereticus – cathedra] *ut hereticus de cathedra detrudiret F* || 56 aspicitur] *conspicitur F* || 57 alias] *alius ABCDEF* || 61 Hinc] *Hinc igitur F*; karissimi] *om. F*; illius] *ipsius B*; esse] *om. DEFG*; hec] *om. EG* || 62 Uxoniensis] *Oxoniensis CDEFG*; etc.] *etc. ut supra F* || 66 etc.] *om. DEFG*; edita] *om. DEFG* || 67 poterunt] *poterint G*; eiusmodi] *huiusmodi EG*; veritatis] *om. F* || 78 inveccio] *inveccio D* || 79 pocius] *om. DEG* || 82 Sancte] *Sacre DFG*; hec] *hoc ABCDEF*; et¹] *om. EG* || 83 suis – pluribus] *aliis suis plurimis DEG*, *aliis plurimis suis F* || 85 excocta] *excocte DEFG* || 85 / 89 sicut – dampnabiliter] *textus humore laesus D* || 85 luti] *luto FG*; volutabro] *in volutabro D*, *in volutabro luti F* || 86 sanctorum] *scienciarum DF* || 87 ecclesiasticorum] *om. EG* || 90 nostri] *om. B* || 92 concelebrat] *corroborat F* || 95 qui] *quoniam D* || 97 coctor] *doctor EG*; et – pariter] *pariter et patenter F*; pariter fuerit] *interfuerit EG* || 103 iniustum] *iustum D*; iam non] *non iam G* || 105 / 106 singulariter] *singulas G* || 106 protegat] *et protegat F* || 108 ubi] *ut CDF*; etc.] *et cetera etc. D, om. EFG*

SUMMARY

Disputes about Wyclif and his 45 Articles (I): the Oxford Testimonial and Štěpán of Dolany

The dispute over the teaching of John Wyclif in connection with his 45 articles has so far lacked an adequate historiographical treatment. This study begins a planned series of articles on this issue. It focuses on anonymous and unpublished text with the incipit *Universalis orthodoxe fidei* that refutes the veracity of the so-called Oxford Testimonial, with which Bohemian Wycliffites defended Wyclif's orthodoxy starting in 1409. Although this refutation is not entirely unknown to research, its present interpretation, which connects it with the bustling university cities of Prague and Oxford, has been shown to be mistaken. The analysis of the preserved manuscripts on the one hand revealed that the refutation is part of a collection of three texts, the sense of which is to reject Wyclif's orthodoxy. Furthermore, all the manuscripts have a direct or genetic link to the library of the Carthusians at Valley of Josaphat in Dolany near Olomouc, including a copy in the Munich codex Clm 26676, which belonged to the Viennese professor of theology, the Augustinian Berthold Puchhauser of Regensburg. Also, the famous Dolany prior and opponent of the Wycliffites, Štěpán, worked directly with one of the manuscripts.

The discovered authorial connection of the refutation to Štěpán of Dolany is strengthened by a comparison of the argumentation and rhetorical strategies in his other treatises against the Wycliffites. The letter tries to discredit Wyclif and on the contrary highlight real doctors and teachers of the Church. All of that, the refutation and the collection, of which it is a part in the manuscripts, falls into the whole of Štěpán's anti-Wyclif and anti-Hussite works intended mainly for his brethren. According to historical allusions in the refutation, it can be assumed that it was created in the spring of 1410. One of the allusions assumes that the Wycliffites sent the Oxford Testimonial to the curia of Alexander V. The author links it with the appellation of five students against the synodal decree of the archbishop to surrender Wyclif's books and warns that at this synod on 15 June 1409 there was also a condemnation of Wyclif's 45 articles by the official Jan Kbel.